

Studia Christiana

Vol. 6

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené.

Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

All published work, regardless of the medium in which it was published, is considered by law to be copyrighted by the author. It is important that all such articles and references to them be attributed to the author and source.

Svätý Vojtech – svätec, doba a kult

Jaroslav Nemeš, Rastislav Kožiak et al.

Bratislava : Chronos

2011

Svätý Vojtech – svätec, doba a kult

St. Adalbert – Saint, Era and Cult

Vydalo

Vydavateľstvo Chronos v Bratislave

*v spolupráci s Centrom pre štúdium kresťanstva
v edícii Studia Christiana, vol. 6*

2011 Bratislava

© Jaroslav Nemeš, Rastislav Kožiak et al.

Autori: Dániel Bagi, Ivan Gerát, Miroslav Glejte, Rastislav Kožiak, Richard Marsina, Vincent Múcska, Imrich Nagy, Jaroslav Nemeš, František Oslanský, Tomasz Ossowski, Jakub Pátek, Beáta Pinterová, Anna Pobóg-Lenartowicz, Eva Veselovská

Texty z poľštiny preložila Gabriela Začková (3.1, 3.2 a 4.3)

Recenzenti:

prof. PhDr. Ján Lukačka, PhD.

PhDr. Ján Steinhübel, CSc.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja
na základe zmluvy č. APVV-0016-07

Vychádza za podpory vedeckého grantu VEGA č. 1/0628/08: Svätý Vojtech.
Hagiografické legendy o svätom Vojtechovi

© Chronos

Gondova 2, 818 01 Bratislava, Slovakia

Fotografia na obale knihy: *Sv. Vojtech na gotickom krídlovom Oltári Panny Márie (okolo r. 1485) z Kostola sv. Heleny v Arnutovciach*. Zdroj: Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit, Zentrum Mittelalterforschung, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Krems an der Donau. Ďakujeme dr. Elisabeth Vavra a dr. Františkovi Oslanskému.

ISBN 978-80-89027-35-4

OBSAH

1 Úvod

<i>(Rastislav Kožíak)</i>	9

2 Svätý Vojtech a Uhorsko

2.1 Sv. Vojtech a Ostrihom <i>(Richard Marsina)</i>	11
2.2 O misii Bruna z Querfurtu v Uhorsku <i>(Vincent Múcska)</i>	23

3 K počiatkom svätovojteškého kultu

3.1 Najstaršie Životy sv. Vojtecha. Vitae s. Adalberti <i>(Anna Pobóg-Lenartowicz)</i>	33
3.2 Sv. Vojtech v ranom stredoeurópskom dejepisectve <i>(Dániel Bagi)</i> ...	55
3.3 Obrazová legenda v Hnezdne – reprezentácia osobnej identity sv. Vojtecha <i>(Ivan Gerát)</i>	63
3.4 Svätovojtešský kult v Cáchach v stredoveku <i>(Jaroslav Nemeš)</i>	75

4 K vývoju svätovojteškého kultu v stredoveku a novoveku

4.1 Kult sv. Vojtecha a Slovensko v stredoveku <i>(František Oslanský)</i>	89
4.2 Kult sv. Vojtecha v ostrihomskej liturgickej tradícii. O immarcescibilis rosa <i>(Eva Veselovská)</i>	110
4.3 Sermones de sancto Adalberto v poľskom stredovekom kazateľstve <i>(Tomasz Ossowski)</i>	140
4.4 Sv. Vojtech v ikonografickej skladbe cirkevnej pečate v Ostrihomskej arcidiecéze <i>(Miroslav Glejtek)</i>	149
4.5 Kult Piatich svätých bratov a jeho vybrané prejavy v barokovej maľbe 18. storočia <i>(Jakub Pátek)</i>	159

5 Sv. Vojtech v modernej historiografii

5.1 Sv. Vojtech na dvore kniežaťa Gejzu v maďarskej a slovenskej historiografii <i>(Beáta Pinterová)</i>	171
5.2 Obraz sv. Vojtecha v modernej maďarskej historiografii <i>(Imrich Nagy)</i>	177

6 Záver

<i>(Rastislav Kožíak)</i>	187

Pramene a literatúra

Archívne pramene	189
Edície prameňov	190
Monografie a zborníky	196
Štúdie a články	203

Register

Miestny register	215
Menný register	221

3

K počiatkom svätovojteškého kultu

3.1

Najstaršie Životy sv. Vojtecha

Vitae s. Adalberti

*P*assus est autem sanctus et gloriosissimus martyr Christi Adalbertus VIII Kalendas Mai, imperante rerum domino Ottonum tercio, pio et clarissimo cesare, feria VI.¹

Hoci Vojtech zomrel v odľahlých končinách súvekeho civilizovaného sveta, už od začiatku bolo zrejmé, že jeho smrť vyvolá ohlas. V súdobej Európe bol totiž príliš známou postavou nielen ako príslušník význačného českého rodu Slavníkovcov a pražský biskup, ale predovšetkým ako priateľ neskoršieho pápeža Silvestra II., a najmä cisára Ota III. Netreba zabúdať ani na to, že v tom čase, keď už nebolo treba vylievať krv za vyznávanie viery v Krista, každá mučenícka smrť musela na súčasníkov silne zapôsobiť.² Tým skôr, že svedkovia tejto dramatickej udalosti ostali nažive: bol to brat Radim-Gaudentius a tlmočník Bohuš. Nevieme, kto priniesol zvesť o smrti pražského biskupa na dvor kniežaťa Boleslava Chrabrého ako prvý, či to bol náhodný pocestný, ktorý našiel Vojtechovu hlavu narazenú na kôl (takto to podáva *Passio z Tegernsee*³), alebo Prusmi vyslané posolstvo

¹ V preklade: Umučený bol však Vojtech, svätý a chválihodný Kristov mučeník, 9. deň pred májovými Kalendami (23. apríla), keď vládol všemohúci pán Oto tretí, zbožný a preslávný cisár, v piatok, citované podľa: *Żywot I (Vita prior)*. Prel. Brygida Kürbis. In *W kręgu żywotów św. Wojciecha*. Red. Jan Andrzej Spieź. Tyniec; Kraków : Wydawnictwo Benedyktynów, 1997, s. 77 (ďalej *Żywot I*); *S. Adalberti Pragensis episcopi et martyris vita prior*. In KARWASIŃSKA, Jadwiga (ed.). *Monumenta Poloniae Historica. Series nova – Tomus IV. Fasc. 1*. Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1962 (ďalej *Vita I*). Všetky citáty pochádzajú z oboch týchto vydání Životov.

² K tomu pozri STRZELCZYK, Jerzy. Święty Wojciech na tle tradycji misyjnych Kościoła rzymskiego. In *Środkowoeuropejskie dziedzictwo świętego Wojciech*. Ed. Antoni Barciak. Katowice : Instytut Górnośląski, 1998, s. 17-42.

³ *Viatoris eiusdam, ut fertur, gressus semitam fluentis amnis quo haec contingebant situs erat, qui caput fixum cernens de sude depositum sua abdidit in pera, Pulsaique ad civitatem, Chnazina [t.j. Hnezdno] uocitatum, concitato cucurrit tramite. Stansque coram principe rem sancti martiris omnem, sicut*

(podľa *Tempore illo*⁴), či napokon spomenutí účastníci Vojtechovej misie. Všetky informácie o posledných dňoch Vojtechovho života boli určite od samého začiatku starostlivo zbierané, uchovávané v pamäti a možno aj zapisované. Niet pochýb, že pôvodná verzia udalostí, ktoré sa odohrali na pruskom území, vznikla v Poľsku na dvore Boleslava Chrabrého a až potom sa rozšírila v západnej Európe. Keď vezme-
me do úvahy skutočnosť, že tak cisár, ako pápež patrili k Vojtechovým priateľom, jeho začlenenie medzi svätcov bola len otázka času. Nezabúdajme, že v tom období boli svätci popularizovaní spontánne, v dôsledku úcty, ktorú im preukazoval ľud. Preto nie div, že sa poľský panovník Boleslav Chrabrý snažil získať telo mŕtveho biskupa.⁵ Vlastnenie relikvií priaznivo pôsobilo na iniciovanie kultu, ktorý bol nevyhnutný na to, aby bol Vojtech vyhlásený za svätého. Veľkú úlohu pri schvaľovaní týchto zdola vyvíjaných aktivít veriacich zohrávali miestni biskupi. Koniec 10. storočia priniesol prvé predzvesti zmien v tradičnom kanonizačnom procese. Pod vplyvom ikonoklastického hnutia, ktoré sa široko rozvinulo na území Byzancie, sa začali ozývať hlasy, že propagáciu nových kultov treba dajako kontrolovať. Pritom sa poukazovalo na rímskeho biskupa ako na toho, kto by mohol monitorovať tento jav. Ešte sa však nehovorilo o stanovení nejakých špeciálnych postupov, ktoré sa majú uplatniť pred uctievaním svätých, avšak niektorí biskupi sa rozhodli predkladať pápežovi na schválenie nových kandidátov na svätcov. V roku 993 pápež Ján XV. vydal bulu *Cum conventus*, ktorá je považovaná za prvú kanonizačnú bulu.⁶ Avšak dovtedajšie kanonizačné obyčaje – prinajmenšom v niekoľkých najbližších desaťročiach – nezmenila. Aby sa tento spontánny kult stal ale všeobecný, bolo ho treba zaviesť do liturgie. To si zasa vyžadovalo vyhotoviť nejaký svätcov životopis alebo opis jeho mučeníctva.⁷ Keďže pápež Silvester II. slávnostne vyhlásil Vojtecha za svätého už dva roky po jeho smrti, je pravdepodobné, že na účely tejto slávnosti bol napísaný život pražského biskupa aj napriek tomu, že sa procedúry zvyčajne obmedzovali len na pápežovu slávnostnú proklamáciu.

nouerat, ordinaliter exposuit, abstractoque de pera capite in medio manifestavit, citované podľa *Passio sancti Adalberti martyris*. Ed. August Bielowski. In BIELOWSKI, August (ed.). *Monumenta Poloniae Historica. Tomus I*. Lwów; Kraków : Nakł. Akademii Umiejętności, 1864, kap. 7, s. 155-156; vydanie v poľskom jazyku: *Męczeństwo św. Wojciecha*. Prel. Janina Pleziowa. In *Średniowieczne żywoty i cuda patronów Polski*. Ed. Marian Plezia. Warszawa : Instytut Wydawniczy PAX, 1987, s. 35-36.

⁴ *Scientes autem Prusci reliquias martiris Polono regi preciosissimas fore, mittunt (...)*, citované podľa *De sancto Adalberto episcopo (Tempore illo)*. Ed. Wojciech Kętrzyński. In BIELOWSKI, August (ed.). *Monumenta Poloniae Historica. Tomus IV*. Lwów; Kraków : Nakł. Akademii Umiejętności, 1884, cap. 18, s. 220; vydanie v poľskom jazyku: *O świętym biskupie Wojciechu*. Prel. Janina Pleziowa. In *Średniowieczne żywoty*, s. 68.

⁵ Podľa tradície, ktorú vidno trebárs na reliéfoch na dverách katedrály v Hnezdne, mal zaň vyplatit' toľko striebra, koľko samo vážilo.

⁶ Týkala sa augsburského biskupa Udalrika, ktorý zomrel roku 975. Jeho životopis priniesol rímskej synode na schválenie jeho nástupca, biskup Liutolf. Bližšie pozri STRZELCZYK, Jerzy. Poprzednik świętego Wojciecha w świętości – Udalryk z Augsburga i problem jego kanonizacji. In *Kanonizacja św. Wojciecha i dziedzictwo jego kultu*. Ed. Jerzy Strzelczyk - Czesław Pest - Wojciech Polak. Lublin : IESW - Wydawnictwo Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, 2001, s. 32-48; k téme kanonizačných postupov FROS, Henryk. *Pamiętając o mieszkańcach nieba. Kult świętych w dziejach i w liturgi*. Tarnów : Biblos, 1994, s. 93.

⁷ FROS, Henryk. Początki kultu św. Wojciecha – patrona wielu narodów. In *Opolskie drogi św. Wojciecha*. Ed. Anna Pobóg-Lenartowicz. Opole : Uniwersytetu Opolski, 1997, s. 24.

Tu treba venovať zopár slov Životom ako historiografickým útvarom. Od začiatku vývinu kresťanstva existovala v lokálnych spoločenstvách tradícia zapisovať mená svojich spolubratov, ktorí zomreli za vieru. Tieto zápisy sa nazývali *Depositiones martyrum*. K nim boli už onedlho pripojené zoznamy zosnulých pápežov a biskupov, nazvané *Depositiones episcoporum*. Počiatky hagiografie naproti tomu súvisia so správami zvanými *Acta martyrum*, ktoré predstavovali hlásenia z procesov s kresťanmi. Zakrátko sa okrem samých súdnych spisov začali tvoriť široko koncipované opisy ich mučeníckej smrti (*Passiones*). Časom už tie informácie, ktoré sa týkali iba posledného obdobia svätcovho života, nepostačovali a čoraz viac bolo treba zobraziť aj predchádzajúce osudy neskoršieho svätca. Týmto spôsobom vznikli Životy (*Vita*). Ich obľubu odštartoval v 4. storočí Život sv. Antona Pustovníka z pera alexandrijského patriarchu Atanáza. V tých časoch to bol ozaistený bestseller, ktorý okrem toho, že strhol davy ľudí pre mníšsky spôsob života, určil aj isté vzorce potrebné pri tvorbe diel tohto typu. Ich schéma sa skladala z prológu, z historicko-biografického motívu, ktorý obsahoval genealógiu hrdinu, niekedy spojenú s etymológiou jeho mena, a tiež z informácií o jeho živote a cnostiach (*vita*). Potom nasledoval opis umučenia (*passio*), ak kandidát na svätca zomrel mučeníckou smrťou, a nakoniec zázraky (*miracula*), rovnako tie, čo urobil za svojho života, pri umieraní, ako aj po smrti (čiže *vita posthuma* svojho druhu). Pre latinskú Európu sa vzorom Života stal životopis sv. Martina z Tours, ktorého autorom bol Sulpicius Severus. V časoch, kedy žil Vojtech, hagiografické diela mali už významnú a stabilizovanú pozíciu medzi dobovými historiografickými dielami. Veď patrili k najpopulárnejšej stredovekej literatúre.⁸

Napriek mnohoročným výskumom, ktorých začiatok siaha ešte do 17. storočia, sa dodnes nepodarilo nájsť uspokojivú odpoveď na otázku týkajúcu sa prvého textu Života sv. Vojtecha. V podrobnom skúmaní, ktoré začali bollandisti,⁹ pokračovali predovšetkým bádatelia z Nemecka,¹⁰ Čiech,¹¹ Poľska¹² a Talianska,¹³ teda z tých krajín, v ktorých bol vojtešský kult najintenzívnejší. Počas storočí

⁸ Blížšie k tomu pozri FROS, Pamietajúc o mieszkaniach nieba, cit. d., tam aj ostatná literatúra.

⁹ Bol to inštitút, ktorý na začiatku 17. storočia založili belgickí jezuiti s cieľom vyhľadávať, skúmať a kriticky vydávať hagiografické pramene. Podľa mena jedného zo svojich zakladateľov – Jeana Bollandu – nesie názov Spoločnosť bollandistov (Société des Bollandistes). Zjednodušene sa im hovorí bollandisti. Ich najvýznamnejším dielom sú *Acta Sanctorum*, ako aj dodnes vydávané ďalšie zväzky *Bibliotheca Hagiographica Latina*. Dejiny tohto inštitútu o. i. spracovali: DELEHAYE, Hippolyte. *A travers trois siècles – L'oeuvre des Bollandistes 1615 – 1915*. Bruxelles : Société des Bollandistes, 1920; PEETERS, Paul. *L'oeuvre des Bollandistes*. Bruxelles : Société des Bollandistes, 1961 (reprint v roku 1968).

¹⁰ Tu si zaslúžia pozornosť najmä analýzy Georga Heinricha Pertza, vydavateľa Životov sv. Vojtecha. In PERTZ, Georg Heinrich (ed.). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum IV*. (SS4) Hannoverae : Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, 1841 (repro 1981), s. 581-595.

¹¹ Text Života sv. Vojtecha (ktorý bol neskôr nazvaný *Vita I*) ako prvý vydal Marquard Freher v druhom vydaní *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores aliquot insignes hactenus incogniti*. Hanoviae : Heredes Ioannis Aubrii, 1607, s. 73-84. Informátorom bollandistov bol však český jezuita Bohuslav Balbín, ktorý *Vita* vydal v diele *Bohemia Sancta. Decadis I*. Pragae : Typis Georgij Czernoch, 1682.

¹² Vydavateľmi prvých Životov a utrpení sv. Vojtecha boli na konci 19. storočia August Bielowski a Wojciech Kętrzyński. In *Monumenta Poloniae Historica*, pozri poznámky 3 a 4 v tejto kapitole. Ale najväčšie zásluhy na výskume a kritickom vydaní Životov má Jadwiga Karwasińska, pozri poznámku 1 a nižšie poznámku 14 v tejto kapitole.

¹³ Pramene k sv. Vojtechovi boli publikované na začiatku 20. storočia v *Rerum Italicarum Scriptores*.

sa objavovali stále nové, z času na čas protichodné návrhy, a to v závislosti od postupne nachádzanej pramennej základne. Výsledkom týchto diskusií bolo, že sa podarilo s istotou zistiť jedine to, že dodnes dochované diela neboli tým prvotným Životom sv. Vojtecha, ktorý poslúžil pri jeho kanonizácii. Ten sa totiž nezachoval (alebo doteraz nebol nájdený) a jeho stopy nachádzame v neskorších prameňoch rôznej proveniencie. Tento náčrt je pokusom o zhrnutie diskusie o oných najstarších Životoch sv. Vojtecha.

Niet pochýb o tom, ako som už spomenula, že prvá správa o smrti pražského biskupa vznikla v Poľsku na dvore Boleslava Chrabrého. Nie je vylúčené, že mala dokonca písomný ráz, podobu svojského konceptu, ktorý za čerstva napísal sám Radim-Gaudentius, alebo niekto iný pod vplyvom jeho rozprávania o posledných dňoch bratovho života. S touto smutnou zvesťou sa Gaudentius vybral na západ Európy a oznámil ju cisárovi, pápežovi, a najmä aventínskym mníchom, do spoločenstva ktorých patrili rovnako on sám, ako aj jeho mŕtvy brat. Na účely kanonizácie, a teda aj liturgie, bolo však treba niečo viac ako len opis umučenia. S iniciatívou napísať životopis vyšiel azda Oto III. To istotne on navrhol benediktínom z kláštora sv. Bonifáca a sv. Alexia na rímskom Aventíne, aby na základe získaných informácií spísali Vojtechov život. Podľa Jadwigy Karwasińskiej sa to nemohlo stať skôr ako na jar roku 998, lebo predtým sa Oto III. zdržiaval v Nemecku a v zime roku 998, keď sa vrátil do Talianska, musel najprv poraziť vzbúreného Krescentia.¹⁴ Informátormi tvorcu (alebo tvorcov) tohto Života boli všetci, čo poznali Vojtecha, počnúc od jeho brata Radima, cez aventínskych benediktínov, samého cisára, pápeža a osoby z ich okruhu až po mohušského biskupa Willigisa a lutyškého biskupa Notkera. Ťažko dnes môžeme určiť, aký obšírny bol tento Život. Nevedno, či má pravdu Jadwiga Karwasińska, ktorá usudzuje, že obrovské množstvo a spleť materiálu prinútili autorov oklieštiť dielo.¹⁵ Autori museli zaiste rátať s tým, že predmetom ich opisu sú ľudia, ktorí ešte žijú a neraz vykonávajú dôležité verejné funkcie. Napriek kolujúcim názorom nebolo také časté, aby svätorečenie mučeníka prebiehalo tak rýchlo. Na druhej strane sa nedali zveličovať prednosti a cnosti osoby, ktorú mnohí poznali a stále si ju pamätali. Úloha, pred ktorou stáli autori (autor) tohto prvotného Života, istotne nebola ľahká. Podľa J. Karwasińskiej takýmto spôsobom vznikol onen *libellus*, ktorý *Otto scribi fecit*.¹⁶ Tento prvý oficiálny Život, zvaný práve preto *Vita prior*¹⁷ alebo tiež podľa mena jeho potenciálneho autora Životom od Jána Canaparia (ktorý sa začína slovami *Est locus in Germaniae partibus*), vznikol okolo roku 999 (čiže v roku kanonizácie) v Ríme. Autor tohto Života, rovnako ako jeho pramenná základňa sú jednoducho predmetom diskusií a kontroverzií. Začnime od otázky autorstva. V súčasnosti sa najčastejšie pripisuje Jánovi Canapariovi, opátovi benediktínskeho opátstva sv.

¹⁴ KARWASIŃSKA, Jadwiga. Studia krytyczne nad żywotami św. Wojciecha, biskupa praskiego. III. In *Jadwiga Karwasińska, Wybór pism. Święty Wojciech*. Ed. Teresa Dunin-Wąsowicz. Warszawa : Towarzystwo Nauk, 1996, s. 143; pozri aj KARWASIŃSKA, Wstęp do Vita I, s. V-XLVIII.

¹⁵ KARWASIŃSKA, Studia krytyczne, s. 143-144.

¹⁶ Tamže, s. 144.

¹⁷ *Bibliotheca Hagiographica Latina*. Bruxellis 1898-1899 et 1911, nr 37 I 37 a. Pozri tiež naposledy *Die Neuedition der "Vita Adalberti"*. Ed. Jürgen Hoffmann. In HOFFMANN, Jürgen. *Vita Adalberti. Früheste Textüberlieferungen der Lebensgeschichte Adalberts von Prag*. Essen : Klartext, 2005.

Alexia na Aventíne,¹⁸ kde – ako vieme – v rokoch 989 až 992 a 995 až 996 prebýval aj Vojtech. Aventínske prostredie bolo bezpochyby najpovolanejšie zachovávať pamiatku svojho tragicky zosnulého spolubrata. Istotne tam žilo ešte veľa bratov, ktorí Vojtecha osobne poznali. Neprekvapujú teda početné informácie o tomto období Vojtechovej životnej cesty.

Jánovo autorstvo je len pravdepodobné, nie je to rozhodnutá vec. Z ďalších kandidátov boli a sú spomínaní: Vojtechov brat Radim-Gaudentius (tak najmä česká literatúra),¹⁹ lutyšský biskup Notker,²⁰ pápež Silvester II. alebo dokonca cisár Oto III. Z tohto okruhu treba pravdepodobne vylúčiť posledných dvoch – aj keď bol cisár jedným z iniciátorov uctievania Vojtecha a propagátorom jeho kultu, predsa len treba vylúčiť jeho priamy podiel na písaní Života. Analytici tohto diela síce rozlišujú jeho otonské verzie (ktoré vznikli za Otovho života), ako aj tie, v ktorých postava cisára nie je taká exponovaná (o tom nižšie), ale to neznamená, že by Oto mohol byť autorom ktorejkoľvek z nich.²¹ Jeho úloha, ako som už uviedla, sa obmedzovala len na inšpirovanie a dozeranie na to, ako sa v diele pokročilo. Tento prvý Život bol potom niekoľkokrát menený, hlavne na účely kanonizačného procesu. Do práce sa zapojila aj cisárska kancelária, zvlášť opäť Peter, pápežský notár.²² Takto vznikla takzvaná otonská verzia, ktorá bola potom prepisovaná a rozvezená po celej Európe (možnože ju Oto III. v roku 1000 priviezol aj do Hnezdna).²³ Za Alpami bola táto verzia ďalej prepracúvaná, čím sa vytvoril podklad na ďalší variant Života, zachovaného v mnohých kódexoch, ktoré vznikli na tomto území.²⁴ Náhla smrť cisára Ota III. v januári 1002 prinútila pápeža Silvestra II. zmeniť stratégiu propagácie kultu pražského biskupa. Dovtedy bol spájaný s cisárovým menom, čo bolo vlastne správne, lebo netreba zabúdať na to, že historiografické práce vrátane životov svätcov zohrávali dôležitú úlohu v propagande moci. Proti-otonské nálady zosilneli, a to nielen v Taliansku, preto bolo nutné urobiť zmeny v dovtedajšom texte Života sv. Vojtecha. Vypustili sa pasáže súvisiace s dynastiou Otonovcov, ktoré by mohli vyhrotiť už aj tak napätú situáciu. Možno sa tieto zmeny urobili v rokoch 1002 – 1003 na príkaz pápeža Silvestra, a preto sa jeho meno objavuje v záhlaví jednej *passio*, dochovanej v kláštore na Monte Cassine (*passio... edita a domino Silvestro papa...*²⁵). Analýza dochovaných listov tohto pápeža ho

¹⁸ K tomuto sa súhlasne stavia poľská literatúra: KARWASIŃSKA, Jadwiga. *Studia krytyczne nad żywotami św. Wojciecha biskupa praskiego*. In *Studia Źródłoznawcze*, č. 2, 1958, s. 41-79; č. 4, 1959, s. 10-32; č. 9, 1964, s. 15-45; č. 11, 1966, s. 67-78; č. 18, 1973, s. 37-44; LABUDA, Gerard. *Św. Wojciech w literaturze i legendzie średniowieczne*. In *Święty Wojciech w polskiej tradycji historiograficznej. Antologia tekstów*. Eds. Karol Potkański et al. Warszawa : Instytut Wydawniczy PAX, 1997, s. 213, skeptickejší je FROS, Henryk. *Wczesne żywoty św. Wojciecha. Stan i potrzeba badań*. In *Środkowoeuropejskie dziedzictwo świętego Wojciecha*. Ed. Antoni Barciak. Katowice : Instytut Górnośląski, 1998, s. 106.

¹⁹ Pozri najmä KRÁLÍK, Oldřich. *Šest legend hledá autora*. Praha : Mladá Fronta, 1966; ten istý. *Nejstarší legendy Přemyslovských Čech*. Praha : Vyšehrad, 1969; ten istý. *Filiace vojtěšských legend*. Praha : Academia, 1971.

²⁰ Tak hovorí najnovšia nemecká literatúra, najmä Johannes Fried a podporujúci ho Jürgen Hoffmann (o tom nižšie).

²¹ KARWASIŃSKA, Wstęp do Vita I, s. XXVII-XXVIII.

²² KARWASIŃSKA, *Studia krytyczne*, s. 148.

²³ Tamže, s. 149.

²⁴ Tamže.

²⁵ KARWASIŃSKA, Wstęp do Vita I, s. VII.

však vylučuje z okruhu autorov tohto prvého Života; je veľmi pravdepodobné, že dohliadal na spísanie tejto *passio*, a možno poskytoval potrebné informácie.²⁶

V ostatnom čase sa objavil nový návrh týkajúci sa autorstva tohto Života, s ktorým prišiel nemecký bádateľ Johannes Fried, a to na pozadí osláv 1000. výročia hnezdianskeho zjazdu. Ten pripisuje autorstvo *Vita I* lutyšskému biskupovi Notkerovi,²⁷ s ktorým sa mal Vojtech tiež osobne stretnúť na svojich cestách po Európe. V tomto prípade by miestom napísania tohto diela boli Čáchy a do Ríma by sa malo dostať až po cisárovej smrti, čiže za vlády jeho následníka Henricha II.²⁸ Návrhy nemeckého bádateľa boli však v Poľsku prijaté skepticky.²⁹ Ešte ostáva vyriešiť problém domnelého Radimovho-Gaudentiovho autorstva. NePOCHYBNE bol jedným z hlavných informátorov autora archetypu tohto Života. Veď Vojtecha sprevádzal väčšinu svojho života až do posledku, ktorým bola Vojtechova tragická smrť v Prusku. Iba on (alebo Bohuš) mohol poskytnúť informácie o posledných chvíľach svojho brata. To, že sa nejavia dosť jasne, je iná vec, možno Radim nebol priamym svedkom Vojtechovho skonu. Istý je i jeho pobyt v Ríme (a pravdepodobne tiež na Aventíne) v rokoch 998 – 999. Napokon práve v tom čase bol vysvätený za arcibiskupa v biskupstve zasvätenom jeho bratovi. Napriek týmto predpokladom prevažuje mienka, že jednako nebol autorom tohto prvotného Života. Ale takisto ním nemusí byť ani Ján Canaparius a otázku autorstva treba stále považovať za otvorenú.

Kompozícia *Vita I* je charakteristická pre diela tohto žánru. Začína sa informáciou o Vojtechovej rodine, i keď sa v nej uvádza len meno jeho otca (Slavníka) a informácia o rodičoch je nezvyčajne šablónovitá (otec – *potens in honore et diuitiis, amore iustitie ac operibus misericordie perrarus ciuis*,³⁰ matka – *Sancta erat moribus, sancta sermonibus, fortis ... in ieiunio, familiaris Deo in oratione; mater lugenti pupillo, peregrino et uidue gratissima soror*³¹). Autor neobjasňuje význam Vojtechovho mena zrejme preto, že neovládal slovanský jazyk a nerozumel, čo znamená. Z Vojtechovho detstva sa spomína jeho choroba a zázračné uzdravenie vďaka modlitbám jeho matky.³² Túto príhodu si rodina zaiste uchovávala v pamäti, lebo vysvetľovala, prečo bol Slavníkov syn zasvätený do duchovného stavu.

²⁶ Touto otázkou za podrobne zaoberá KARWASIŃSKA, *Studia krytyczne*, s. 149-152, a naposledy aj FROS, *Wczesne żywoty*, s. 107.

²⁷ FRIED, Johannes. Gnesen – Achen – Rom. Otto III. und der Kult des hl. Adalber. Beobachtung zum älteren Adalbertsleben. In *Polen und Deutschland vor 1000 Jahren. Die Berliner Tagung über den „Akt von Gnesen“*. Ed. Michael Borgolte. Berlin : Akademie Verlag, 2002, s. 254-263. V podobnom duchu sa vyjadruje tiež Jürgen Hoffmann, najnovší editor Životov sv. Vojtecha (pozri poznámku 17 v tejto kapitole).

²⁸ Život by sa teda šírila opačným smerom, ako sa doteraz akceptovalo (pozri vyššie).

²⁹ Pozri najmä LABUDA, Gerard. W sprawie autorstwa i miejsca napisania „Żywotu pierwszego” świętego Wojciecha. In *Studia Źródłoznawcze*, 2004, roč. 42, s. 118-130.

³⁰ Vita I, kap. I, s. 4; *wielce dostojny i zamożny, obywatel niezwykły, miłujący sprawiedliwość i dzieła miłosierdzia* [ctihodný a zámožný, prevzácny občan, milujúci spravodlivosť a skutky milosrdenstva], cit. podľa Žywot I, s. 41.

³¹ Vita I, kap. I, s. 4; *pełna zacności (...) Święta była jej obyczajność, święte rozmowy, była mocna (...) w uprawianiu postu, [a] w modłach [trwała] w bliskiej zażyłości z Bogiem. Była matką płaczącemu sierocie, a podróżnemu i wdowie najżyczliwszą siostrą* [dôstojná (...) Svätá bola svojimi mravmi, svätá v rečiach, pevná bola (...) v pôstoch, v modlitbách dôverná k Bohu. Plačúcej sirote bola matkou, pocestnému a vdove najprajnejšou sestrou], cit. podľa Žywot I, s. 42.

³² Vita I, Kap. II; Žywot I, s. 42-43.

Navyše bola jasným znamením Božej ochrany, pod ktorou bol Vojtech od svojho narodenia. Informácie o ďalšom Vojtechovom živote sú zbežné, ale zato pravdivé. Obsahujú základné údaje o jeho výchove, vzdelávaní i neskoršej kariére: štúdiá v Magdeburgu,³³ návrat do Prahy a kňazská vysviacka,³⁴ voľba za pražského biskupa,³⁵ investitúra vo Verone udelená cisárom Otom II.,³⁶ konsekrácia mohučským arcibiskupom,³⁷ návrat do Prahy,³⁸ spravovanie pražskej diecézy,³⁹ odchod z Prahy a príchod do Ríma,⁴⁰ pobyt na Monte Cassine, stretnutie s Nilom z Rossana,⁴¹ vstup do benediktínskeho kláštora na rímskom Aventíne a pobyt v tomto opátstve,⁴² opätovný návrat do Prahy a tragické udalosti, ktoré viedli k tomu, že ju definitívne opustil,⁴³ stretnutie a priateľstvo s Otom III.,⁴⁴ cesta po Európe,⁴⁵ vraždenie Vojtechovej rodiny,⁴⁶ nakoniec rozhodnutie o misii medzi pohanmi, cesta do Pruska a mučenícka smrť.⁴⁷ Pokiaľ ide o okolnosti Vojtechovej smrti, ktoré sú uvedené v tomto diele, podľa jeho autora sa Vojtech od samého začiatku stretával s nevraživosťou miestneho ľudu. Keď bol ešte v loďke, jeden obyvateľ osady ho udrel veslom. Potom Vojtecha spolu s jeho druhmi vpustili do osady a za nenávisných pokrikov im pod hrozbou trestu smrti zakázali pokračovať v misii. Vojtecha opäť posadili do loďky, ktorou plávali ďalších päť dní. V piatok 23. apríla okolo poludnia Vojtech s druhmi vyšiel na poľanu. Na nej Radim-Gaudentius odslúžil omšu a potom unavení zaspali. Zobudili ich výkriky Prusov, ktorí využili to, že sa misionári nemohli brániť, a zviazali ich. Potom jeden z útočníkov menom Sicco vyskočil z davu a obrovským oštepom prebodol Vojtechovo srdce. Následne sa útočníci vyžívali v mrzачení jeho mŕtveho tela – odfatú hlavu narazili na kôl a nato sa rozišli do svojich obydli. Autor nepíše nič o osude ostatných účastníkov výpravy ani o tom, čo sa stalo s Vojtechovým telom. Vojtechovo správanie počas misie, ako aj pred tvárou smrti je podané šablónovite, čo je charakteristické pre tento typ okolností.

Tu treba pouvažovať o rozhlade autora *Vita I* v histórii a zemepise. Pokiaľ ide o osoby, ktoré spomína vo svojom diele, väčšinou sú to duchovní a z nich predovšetkým biskupi. Autor sa zmiňuje o dvoch pápežoch (aj keď žiadneho z nich nemenuje⁴⁸) a piatich biskupoch, ale menom označuje len magdeburgského arcibis-

³³ Vita I, Żywot I, s. 43-46.

³⁴ Vita I, Żywot I, s. 46.

³⁵ Vita I, Żywot I, s. 47.

³⁶ Vita I, Żywot I, s. 48-49.

³⁷ Vita I, Żywot I, s. 49.

³⁸ Tamže.

³⁹ Vita I, Żywot I, s. 49-54.

⁴⁰ Vita I, Żywot I, s. 54.

⁴¹ Vita I, Żywot I, s. 55-57.

⁴² Vita I, Żywot I, s. 58-61.

⁴³ Vita I, Żywot I, s. 61-65.

⁴⁴ Vita I, Żywot I, s. 65-69.

⁴⁵ Vita I, Żywot I, s. 69-70.

⁴⁶ Vita I, Żywot I, s. 70.

⁴⁷ Vita I, Żywot I, s. 71-77.

⁴⁸ Prvý raz spomína pápeža (išlo o Jána XV.) počas prvého Vojtechovho pobytu v Ríme, keď ho po svojom odchode z Prahy žiadal o radu, čo má ďalej robiť. In Vita I, kap. 13; Żywot I, s. 54. Druhýkrát píše o voľbe Bruna za pápeža, tu však tiež neuvádza jeho neskoršie meno (išlo o Gregora V.), hoci ho zápalisto charakterizuje: *wybitnie wykształcony w zakresie świeckich umiejętności i wywo-*

kupa Adalberta, mohučského arcibiskupa Willigisa,⁴⁹ wormskeho biskupa Hildebalda⁵⁰ a lutyšského biskupa Notkera.⁵¹ Naproti tomu nepozná meno prvého pražského biskupa, Vojtechovho predchodcu v tomto úrade.⁵² Z ďalších duchovných sú hodní autorovej pozornosti opáti dvoch rímskych kláštorov, a to Lev, opát kláštora sv. Bonifáca a sv. Alexia na Aventíne, ako aj opát gréckeho kláštora sv. Sabu (jeho meno pritom neuviedol),⁵³ ktorý sa tiež nachádza na Aventíne. Vojtechovi obidvoch opátov odporučil *veľký muž* (magnus vir) Nilus.⁵⁴ Z duchovenstva sa treba zmieniť aj o Oktrikovi, filozofovi a Vojtechovom učiteľovi v magdeburskej škole,⁵⁵ o pražskom prepoštovi Willicovi,⁵⁶ o aventínskom mníchovi Jánovi Canapariovi⁵⁷ a Vojtechovom spoločníkovi v pruskej misii, kňazovi Benediktovi.⁵⁸ Autor Života uvádza tiež ďalších svätcov a tu stojí za pozornosť najmä *beatissimus pater, monachorum flos et gloria, Benedictus*,⁵⁹ tvorca druhej mníšskej reguly sv. Bazil,⁶⁰ okrem neho aj sv. Gregor Veľký⁶¹ a sv. Martin, keď Vojtech putoval k jeho hrobu v Tours⁶² a spomína sa aj sv. Václav, jediné pražské knieža pomenované po mene (zaiste pre svoju mučenícku smrť).⁶³ Oveľa zriedkavejšie sa autor Života zmieňuje o svetských osobách. Do popredia sa tu dostali najmä príslušníci cisárskej rodiny, čiže Oto I.,⁶⁴ Oto II.,⁶⁵ Oto III.⁶⁶ a cisárovná Theofanu.⁶⁷ Z ďalších panovníkov je menované len *poľské knieža Boleslav [Chrabrý] (cum Bolizlauo, Polaniorum duce)*,⁶⁸ naproti tomu bez mena sú uvedení pražské knieža⁶⁹ a jeho brat.⁷⁰ Zo svetských osôb sú spomenutí: iba jeden z Vojtechových bratov (jeho meno nie je uvedené), ktorý sa zúčastnil

dzący swój ród nawet z krwi królewskiej, wielkie oczywiście miał zdolności [bol veľmi vzdelaný, mal výborné svetské vedomosti, svoj rod vyvodzoval dokonca z kráľovskej krvi, bol, samozrejme, veľmi schopný]. In Žywot I, s. 66; Vita I, kap. 21.

⁴⁹ Hoci pri prvej zmienke o vysvätení Vojtecha za pražského biskupa toto meno neuvádza. In Vita I, kap. 8; Žywot I, s. 49.

⁵⁰ Vita I, kap. 21; Žywot I, s. 66.

⁵¹ Vita I, kap. 22; Žywot I, s. 67.

⁵² Tu ide o Dětmara, saského mnícha, ktorý bol v rokoch 973/974 – 982 pražským biskupom.

⁵³ Vita I, kap. 15; Žywot I, s. 57-58.

⁵⁴ Ide o Gréka sv. Nila z Rossana.

⁵⁵ Vita I, kap. 3; Žywot I, s. 44.

⁵⁶ Vita I, kap. 12; Žywot I, s. 53.

⁵⁷ Vita I, kap. 29; Žywot I, s. 74-75.

⁵⁸ Vita I, kap. 28; Žywot I, s. 73.

⁵⁹ Vita I, kap. 14; *najświętszy ojciec Benedykt, ozdoba i chluba mnichów* [najsvätejší otec Benedikt, pýcha a chvála mníchov], cit. podľa Žywot I, s. 55.

⁶⁰ Vita I, kap. 15; Žywot I, s. 57.

⁶¹ Vita I, kap. 14; Žywot I, s. 55.

⁶² Vita I, kap. 25; Žywot I, s. 69.

⁶³ Vita I, kap. 8; Žywot I, s. 49.

⁶⁴ Vita I, kap. 3; Žywot I, s. 43. Spomína sa v súvislosti so slávou a pádom Magdeburgu.

⁶⁵ Vita I, kap. 8; Žywot I, s. 48. Tu nájdeme veľmi lichotivú charakteristiku panovníka v spojitosti s jeho bojmi so Saracénmi v južnom Taliansku; informácia uvedená pri zmienke o Vojtechovej investitúre vo Verone.

⁶⁶ Najčastejšie spomínaný panovník v tomto Živote. Pozri Vita I, kap. 14, cap. 21-25; Žywot I, s. 55, 65-70.

⁶⁷ Vita I, kap. 14; Žywot I, s. 55.

⁶⁸ Vita I, kap. 25; Žywot I, s. 70. V ďalšej časti sa hovorí o tom, že jeho moc siahla po Gdansk (s. 72).

⁶⁹ Vita I, kap. 7; Žywot I, s. 47. Ide o Boleslava II.

⁷⁰ Vita I, kap. 18; Žywot I, s. 61. Reč je o Kristiánovi-Strachkvasovi.

na cisárskej výprave (na Polabí),⁷¹ ďalej cisárov komorník Wolfar, lebo si zaslúžil túto výnimočnú zmienku v texte Života, pretože porozprával o dobrých skutkoch, ktoré Vojtech potajme vykonal,⁷² a tiež žena istého veľmoža (*mulier cuiusdam nobilis*), pre ktorú musel Vojtech definitívne odísť z Prahy.⁷³ Vidíme teda, že autor Života má najviac informácií o duchovných, ktorí zastávali vysoké cirkevné úrady a boli spätí hlavne s Rímom alebo s cisárskym dvorom, a zo svetských osôb zasa o Otonovcoch.

Podobne je to aj so zemepisným rozhľadom autora *Vita I*. Tu sa najviac informácií týka Apeninského poloostrova – uvádza sa Verona, Ravenna a Monte Cassino. Najčastejšie sa spomína Rím – *hlavné mesto sveta a kráľovná miest (caput mundi et urbium domina)*,⁷⁴ v rámci mesta kláštor sv. Alexia na Aventíne a na ňom tiež kláštor sv. Sabu. Autor Života má dosť dobrý prehľad o mestách v *Germanii* – Magdeburg⁷⁵ a Mohuč.⁷⁶ Informácie o nich musel dostať z okruhu nemeckého cisára. Autorove vedomosti o krajine, z ktorej Vojtech pochádzal, sú dosť všeobecné – ani raz sa v texte Života neobjaví názov Čechy, túto krajinu dôsledne nazýva Slavíniou⁷⁷ a Vojtecha – Slovanom.⁷⁸ Zo Slovanov pozná ešte kmeň Luticov,⁷⁹ uvádza názov Gdansk (*Gyddanyzc*) a Boleslava volá poľským kniežaťom.⁸⁰ Okrem toho autor Života vymenúva dve francúzske mestá – Tours a Floricum [Fleury sur Loire],⁸¹ ležiace na trase Vojtechovho putovania po Európe. Vidíme teda, že podobne ako v prípade osôb ich známosť je v súvisi buď s Apeniským poloostrovom (tu najmä s Rímom), alebo s lokalitami spätými s aktivitami nemeckých cisárov. Znalosť slovanského jazyka je dosť slabá, možnože mali na to vplyv cudzo znejúce názvy a osoba, ktorá neovládala slovanský jazyk, mala ťažkosti s ich zapísaním. V tomto kontexte prekvapuje informácia o Gdansku, ktorého názov bolo dosť ťažké aj vysloviť, aj písomne zachytiť,⁸² pričom ale chýba názov Vojtechovho rodného miesta – Libice. Sumarizujúc tieto úvahy môžeme konštatovať, že autor Života bol jednako široko intelektuálne rozhladený človek, ktorý sa snažil šikovne využiť získané informácie na účely tvoreného žánru.

⁷¹ Vita I, kap. 25; Żywot I, s. 70. Ide o Soběslava.

⁷² Vita I, kap. 23; Żywot I, s. 68. Vojtech potajomky v noci vykonával rôzne podradné roboty, aby tak poslal bratom, napríklad im čistil topánky.

⁷³ Vita I, kap. 19; Żywot I, s. 62-64.

⁷⁴ Vita I, kap. 21; Żywot I, s. 65.

⁷⁵ Vita I, kap. 3; Żywot I, s. 43. Tu si zaslúži pozornosť najmä etymológia názvu mesta ako *Virginum Civitas*, po grécky *Parthenopolis*.

⁷⁶ Vita I, kap. 8, 21; Żywot I, s. 49, 67. Autor spomína mesto ako sídlo arcibiskupa a miesto pobytu cisára Ota III.

⁷⁷ Vita I, kap. 1; Żywot I, s. 41. Tak to napísal už v prvej vete Života: *Jest takie miejsce w krajach Germanii (...) Mieszkańcy zwą je mianem Slawonii (Est locus in partibus Germanie(...) quem incole Sclauoniam cognomine dicunt)*. Autor v súlade s tradičnou typológiou, ktorá siaha ešte do staroveku, pokladá územia obývané Slovanmi za súčasť Germánie.

⁷⁸ Vita I, kap. 28; Żywot I, s. 74. Takto sa Vojtech predstavil v osade po príchode do pruskej oblasti: *Z urodzenia jestem Słowianinem* [Som rodom Slovan]... (*Sum natiuitate Sclaus...*).

⁷⁹ Vita I, kap. 27; Żywot I, s. 72. Tieto vedomosti zaiste súvisia s početnými výpravami Otonovcov na tieto územia.

⁸⁰ Vita I, kap. 25; Żywot I, s. 70. Ale neobjaví sa tu názov Poľska.

⁸¹ Vita I, kap. 25; Żywot I, s. 69.

⁸² Prepisovači ho pri odpisovaní Života zapisovali rozličným spôsobom, ale to je iná vec. K tomu pozri KARWASIŃSKA, *Studia krytyczne*, s. 139.

Keďže Život vznikol zároveň s kanonizáciou Vojtecha, ihneď si získal veľkú popularitu v celej Európe. Bádateľom sa podarilo zrekonštruovať tri verzie tohto Života. Prvá, zvaná „otonská“ (alebo „cisárska“) vznikla za života Ota III. a bola populárna hlavne v krajinách na sever od Álp (Nemecko, Poľsko, Čechy).⁸³ Druhá redakcia, zvaná „aventínska“, vznikla po smrti Ota III., o čom svedčí skrátenie tých pasáží Života I, ktoré hovorili o vzťahoch medzi cisárom a Vojtechom. Táto verzia sa rozšírila najmä v strednom a severnom Taliansku.⁸⁴ A napokon tretia verzia, tzv. „montecassinská“ vznikla v kláštore na Monte Cassine a bola známa hlavne v južnom Taliansku.⁸⁵ Vo všetkých verziách je však veľmi výrazný „rímsky“ uhol pohľadu na opisované udalosti.

V súčasnosti vyššie uvedené zistenia dominujú v európskej vede. Napriek tomu sa neprestajne ozývajú hlasy, ktoré negujú takúto rekonštrukciu udalostí a kladú otázku, či tento archetyp všetkých nasledujúcich vojtešských legiend nevznikol azda niekde inde a v úplne inom prostredí. Existuje niekoľko návrhov, ale žiaden z nich bádateľov neuspokojuje. Jeden z nich nás vedie do bavorského benediktínskeho opátstva v Tegernsee (Horné Bavorsko), ktoré okolo roku 1000 zažívalo obdobie svojho rozkvetu. Pritom je dôležité, že rukopis, ktorý sa teraz nachádza v mníchovskej knižnici,⁸⁶ pochádza z 11. storočia. Nedá sa teda vylúčiť, že ide o jeden z najstarších dochovaných dokladov opisujúcich okolnosti Vojtechovej smrti, ktorý bol spísaný v tom čase, keď jeho pamiatka mohla byť ešte pomerne živá.⁸⁷ Pôvod kódexu, ktorý obsahuje Utrpenie sv. Vojtecha, nie je známy. Analýza textov nachádzajúcich sa v jeho susedstve dosiaľ neposkytla presvedčivé odpovede na otázku jeho proveniencie.⁸⁸ Poukazuje sa tu na Kolín (tak naznačuje Christine Elisabeth Eder) alebo na Reichenau (tak usudzuje Henryk Fros⁸⁹). Autor tohto diela je neznámy. Predpokladá sa, že to bol Slovan, možno niekto z okruhu niektorého z poľských panovníkov, aj keď to nemusel byť práve Poliak.⁹⁰ Toto Utrpenie sv. Vojtecha totiž obsahuje informácie o Poľsku, ktoré nie sú známe z iných prameňov. Upozorňuje sa tiež na ďalšie osoby, okrem iných na Bruna z Querfurtu,⁹¹ a to

⁸³ Tamže, s. 143-149.

⁸⁴ Tamže.

⁸⁵ Tamže, s. 149-152.

⁸⁶ Štátna knižnica v Mníchove, sygn. clm 18897.

⁸⁷ Bibliotheca Hagiographica Latina, nr 40; *Utrpenie sv. Vojtecha* vydal roku 1864 August Bielowski v 1. zväzku *Monumenta Poloniae Historica*, s. 153-156, ďalej *Passio*; v poľštine ju uverejnil Marian Plezia. In *Średniowieczne żywoty*, s. 31-36 (ďalej *Męczeństwo św. Wojciecha*), pozri tiež vydanie Georga Waitza. In WAITZ, Georg (ed.). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum XV*. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1887, s. 706-708.

⁸⁸ Pozri najmä KĘTRZYŃSKI, Stanisław. *O zaginionym żywocie św. Wojciecha*. „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny“, tom. 43, 1902; EDER, Christine Elisabeth. *Die Schule des Klosters Tegernsee im frühen Mittelalter im Spiegel der Tegernseer Handschriften*. In *Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens*, tom. 83, 1972, s. 6-166.

⁸⁹ FROS, Wczesne żywoty, s. 111-112.

⁹⁰ LABUDA, Św. Wojciech w literaturze, s. 214; LABUDA, Gerard. *Święty Wojciech. Biskup – męczennik – patron Polski, Czech i Węgier*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004, s. 21-24; pozri tiež RUTKOWSKA-PLACHCIŃSKA, Anna. Pasje świętych Wojciecha i Brunona z tzw. kodeksu z Tegernsee. In *Studia Źródłoznawcze*, 2002, č. 40.

⁹¹ Tak usudzuje napríklad Stanisław Kętrzyński (*O zaginionym żywocie*, s. 253 a n.) a časť nemeckých bádateľov. Pozri WENSKUS, Reinhard. *Studien zur historisch – politischen Gedankenwelt Bruns von Querfurt*. Münster; Köln: Böhlau, 1956, s. 202 a n., kde nájdeme podrobnú analýzu tohto problému.

vzhľadom na skutočnosť, že sa Utrpenie sv. Vojtecha nachádza bezprostredne pred Wilpertovým dielom pod názvom *Hystoria Sti Brunonis*. Nie je vylúčené, že autorom Utrpenia sv. Vojtecha bol Astrik-Anastázus.⁹² Niektorí bádatelia usudzujú, že toto Utrpenie sv. Vojtecha mohlo byť napísané v kláštore v Międzyrzeczi Wielkopolskom⁹³ (miesto prvej známej pustovne v poľských krajinách) alebo v Hnezdne.⁹⁴ Doba vzniku tejto pamiatky je tiež predmetom kontroverzií. Najčastejšie sa akceptuje názor, že vznikla na sklonku 11. storočia,⁹⁵ ale nechýbajú ani hlasy, že je to jedna z najstarších vojtešských legiend, pochádzajúca zo začiatku 11. storočia.⁹⁶ Toto Utrpenie sv. Vojtecha mal knieža Břetislav vyviezť roku 1038 do Čiech a odtiaľ sa mal jeho rukopis dostať do Bavorska.⁹⁷ Nedá sa však vylúčiť skoršie prenesenie tejto tradície do Bavorska. Niet teda pochyb, že vojtešský kult bol na tomto území značne rozšírený či už vďaka cisárovi Otovi III., alebo prostredníctvom benediktínskej rehole, ktorej členom bol aj Vojtech. Okrem Tegernsee stopy tohto kultu nachádzame tiež v známom opátstve v Reichenau.⁹⁸

Pri výklade obsahu tejto pamiatky treba na úvod povedať, že je skrátenou redakciou nejakého väčšieho celku a na dôvažok je na mnohých miestach nezrozumiteľná. Vojtechov životopis je veľmi skratkovitý. Máme tu informácie o jeho rodičoch, pričom je uvedené nielen meno jeho otca (Slavník), ale aj matky (vo verzii Adilbura).⁹⁹ Ďalej čítame o Vojtechovom nástupe na biskupský stolec v Prahe, o odchode do Ríma,¹⁰⁰ o opätovnom návrate do Prahy, o definitívnom odchode z mesta a vstupe do kláštora sv. Bonifáca, a tiež o tom, ako sa na žiadosť Ota III. vybral do Saska.¹⁰¹ V ďalšej časti dielo obsahuje informácie, ktorých v predošlých Životoch niet: o Vojtechovom príchode do Poľska (*Polonia regio*) a jeho zastávke na mieste, ktoré autor nazýva *ad mestris*.¹⁰² Tam mal založiť kláštor, ale zakrátko spravovanie mníchov odovzdal opátovi Astrikovi,¹⁰³ ktorý sa neskôr stal arcibiskupom v Ostrihome (tu nazvanom *Sobbotin*¹⁰⁴). Sám Vojtech sa naopak vydal na misijnú cestu do Pruska. Autor v súlade s názvom diela venuje najväčší priestor okolnostiam, za akých pražský biskup zomrel. Tie sa tiež líšia od toho, čo poznáme z druhých Životov. Vojtech mal prísť na miesto zvané *Cholinum*¹⁰⁵ a zastaviť

⁹² Prehľad názorov na túto tému podáva CHŁOPOCKA, Helena. *Wstęp do Pasja z Tegernsee*. In *W kręgu żywotów św. Wojciecha*. Red. Jan Andrzej Spież. Tyniec; Kraków : Wydawnictwo Benedyktynów, 1997, s. 137-139.

⁹³ Z dôvodu v texte použitého výrazu *ad mestris*, ktorý sa niekedy stotožňuje práve s Międzyrzeczom. Možno že práve preto Jan Długosz spája vznik tohto eremitského kláštora s Vojtechovým účinkovaním v poľských krajinách. Pozri DŁUGOSZ, Jan. *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego, II*. Ed. Jan Dąbrowski. Warszawa : Wydawnictwo PWN, 1962, s. 288.

⁹⁴ Podrobne sa nimi zaoberá FROS, *Wczesne żywoty*, s. 109-112.

⁹⁵ Tak napríklad Marian Plezia v *Úvode* k poľskému vydaniu utrpení sv. Vojtecha (s. 23).

⁹⁶ Svedčí o tom informácia, že sa Vojtechove relikvie nachádzajú v Hnezdne (čo bolo predtým, ako ich Břetislav vzal so sebou).

⁹⁷ FROS, *Wczesne żywoty*, s. 110-111.

⁹⁸ Tamže, s. 111-112.

⁹⁹ Passio, kap. I; *Męczeństwo św. Wojciecha*, s. 31.

¹⁰⁰ Tamže.

¹⁰¹ Passio, kap. I; *Męczeństwo św. Wojciecha*, s. 31-32.

¹⁰² Pozri poznámku 93 v tejto kapitole.

¹⁰³ Vládne všeobecná mienka, že ide o Astrika-Anastázia.

¹⁰⁴ Passio, kap. III; *Męczeństwo św. Wojciecha*, s. 32.

¹⁰⁵ Ťažko ho identifikovať, zaiste tu nejde o Gdansk, ale možno o Chełm. Pozri PLEZIA, Marian. *Pasja*

sa v neďalekom háji. Tam odslúžili nešpory a potom sa pobrali do blízkeho lesa pohľadať si niečo na jedenie.¹⁰⁶ Nasledujúceho dňa sa Vojtech spolu so svojimi dvoma druhmi vybral do vyššie uvedeného hradu a biskupskou berlou zabúchal na bránu, pričom žiadal, aby ju otvorili.¹⁰⁷ Na strážcov divoký krik sa zbehli obyvatelia osady a tí začali Vojtecha kameňovať z obavy pred jeho čarami.¹⁰⁸ Modliaceho sa Vojtecha nakoniec dorazil úderom sekery jeden z útočníkov, odtínajúc mu hlavu. Keď to uvideli Vojtechovi druhovia, dali sa na útek a skryli sa v blízkom lese. Prusi potom hlavu narazili na kôl a misionárovo telo hodili do rieky.¹⁰⁹ Túto hlavu zobral istý pocestný a priniesol ju aj so zvestou o Vojtechovej tragickej smrti kniežaťu Boleslavovi do Hnezdna.¹¹⁰ Ten sa ale rozhodol, že mučeníkovo telo vykúpi za veľkú sumu peňazí.¹¹¹ Telo potom zanesol do hradu, ktorý dal kedysi postaviť Meško a tam z *Božej milosti skvie sa po dnešný deň ustavičnými zázrakmi (ubi deo praestante assiduis uirtutum in dies floret signis)*.¹¹²

Passio z Tegernsee bola istotne určená na liturgické čítanie pri spomienke na sv. Vojtecha, a preto je skratkovitá.¹¹³ Ako som už spomenula, autor mal ťažkosti so slovanskými názvami použitými v originálnom texte. Preto je tu tak veľa preinačených vlastných mien – lokalít a osôb. Pri ich identifikácii môžeme len hádať, o koho alebo o čo ide, aj to nie vždy presne. Napriek tomu sa však zdá, že výzva prof. M. Pleziu spred dvadsiatich rokov, aby sa v bádani tohto Utrpenia sv. Vojtecha pokračovalo, je stále aktuálna.¹¹⁴

Keď hovoríme o archetype vojtešských legiend, nemôžeme tu nespomenúť veršovaný Život, ktorý sa začína slovami *Quattuor immensi iacet inter climata mundi* a ktorý je známy z českých prameňov z 14. a 15. storočia.¹¹⁵ Hoci bol známy už Bogusławovi Balbusovi a vydal ho aj Gelasius Dobner,¹¹⁶ aj Jan Emler,¹¹⁷ až na konci 19. storočia upriamil naň svoju pozornosť varminský historik, kňaz Augustin Kolberg.¹¹⁸ Pripustil, že je to najstaršie svedectvo o Vojtechovom živote, z ktorého čerpali tak Canaparius, ako aj Bruno z Querfurtu. Autormi tejto veršovanej verzie mohli byť podľa neho pápež Silvester II. alebo cisár Oto III.¹¹⁹ a sama skladba mala v kanonizačnom procese plniť úlohu postulácie. Tento návrh vyvolal mnohoročnú diskusiu, ktorá trvá dodnes. Jedni ho prijali s nadšením (František Krásl,¹²⁰ Jan Je-

z Tegernsee. In *Średniowieczne żywoty i cuda patronów Polski*. Ed. Marian Plezia. Warszawa : Instytut Wydawniczy PAX, 1987, poznámka 3, s. 38.

¹⁰⁶ *Passio*, kap. III; *Męczeństwo św. Wojciecha*, s. 32.

¹⁰⁷ *Passio*, kap. IV; *Męczeństwo św. Wojciecha*, s. 34.

¹⁰⁸ *Passio*, kap. V; *Męczeństwo św. Wojciecha*, s. 34-35.

¹⁰⁹ *Passio*, kap. VI; *Męczeństwo św. Wojciecha*, s. 35.

¹¹⁰ Pozri poznámku 3 v tejto kapitole.

¹¹¹ *Passio*, kap. VII; *Męczeństwo św. Wojciecha*, s. 35-36.

¹¹² *Passio*, kap. VIII; *Męczeństwo św. Wojciecha*, s. 36.

¹¹³ PLEZIA, *Wstęp do Pasja*, s. 23-24.

¹¹⁴ PLEZIA, *Wstęp do Pasja*, s. 27.

¹¹⁵ *Bibliotheca Hagiographica Latina*, nr 41. Podrobne sa ním zaoberá KARWASIŃSKA, *Studia nad żywotami*, s. 91-94.

¹¹⁶ *Monumenta Historiae Bohemiae II*. Praha 1768, s. 9-49.

¹¹⁷ *Fontes rerum Bohemicarum I*. Ed. Jan Emler. Praha : Museum království českého, 1873.

¹¹⁸ V druhej polovici 19. storočia vyšiel cyklus jeho článkov o sv. Vojtechovi na stránkach regionálneho časopisu „*Zeitschrift für Gescshichte und Altertumskunde Ermlands*”.

¹¹⁹ Blížšie pozri KARWASIŃSKA, *Studia nad żywotami*, s. 91-92.

¹²⁰ KRÁSL, František - JEŽEK, Jan. *Sv. Vojtěch, druhý biskup pražský, jeho klášter i úcta u lidu*. Praha

žek), druhí ho podrobili dôkladnej kritike (Johann Loserth,¹²¹ Max Dvořák,¹²² Jan Vilikovský¹²³). Niektorí z nich usudzovali, že autorom tohto diela bol prvý český kronikár Kosmas, ale nie je vylúčené, že táto veršovaná skladba vznikla až v 13. storočí. Rudolf Urbánek pripisoval autorstvo *Vita metrica* opátovi břevnovského kláštora Bavorovi z Nečtin.¹²⁴ Ku koncepcii Augustina Kolberga sa v 50. rokoch jednako vrátila známa bádateľka otonskej doby Mathilde Uhlirzová.¹²⁵ Podľa nej je tento veršovaný útvar najstarším dielom napísaným z úcty k Vojtechovi, vznikol na cisárskom dvore a jeho autorom mohol byť sám cisár Oto III. alebo niekto z jeho okruhu. Tento názor veľmi ostro kritizoval nemecký bádateľ Reinhard Wenskus,¹²⁶ jeden z najvýznamnejších znalcov písomníctva otonského obdobia. Ďalší český historik Oldřich Králík¹²⁷ ho naopak podporil a tvorivo rozvinul. Za autora básne označil Radima-Gaudentia, ktorý mal byť tvorcom aj iných hagiografických diel tej doby: *Kristiánovej legendy (Vita et passio s. Wenceslai)* a prvej verzie Života Piatich bratov mučeníkov. Podľa Oldřicha Králíka Vojtech mal byť iniciátorom tzv. slovanskej renesancie a Radim jej pokračovateľom. Táto odvážna hypotéza olomouckého historika vyvolala veľa kontroverzií aj medzi ďalšími českými bádateľmi. Proti nej sa vyslovil okrem iných Dušan Třeštík.¹²⁸ S osobou domnelého autora súvisí aj otázka, kde bola táto veršovaná skladba napísaná. Keby bol jej autorom pápež Silvester II., potom by vznikla v Ríme (takto Augustin Kolberg). Mathilde Uhlirzová zas poukazuje na Sasko (lebo autora vidí v prostredí cisára Ota III.), českí bádatelia usudzujú, že vzniklo v Čechách, aj keď nie práve v 10. či 11. storočí. Túto skladbu podrobne analyzovala Jadwiga Karwasińska, ktorá jej venovala jednu zo svojich kritických štúdií o Životoch sv. Vojtecha.¹²⁹ Na záver skonštatovala, že autor tohto veršovaného diela nepatrí k duchovenstvu sústredenému pri katedrále sv. Víta v Prahe, lebo Čechy síce poznal, ale Prahu nepoznal. Nebol to vyšší duchovný ani rehoľník. Dielo vzniklo pravdepodobne na sklonku 13. storočia a možnože súvisí s korunováciou Václava II. v roku 1297.¹³⁰ Zdá sa

: Dédictví sv. Prokopa, 1898.

¹²¹ LOSERTH, Johann. *Der Sturz des Hauses Slawnik. Ein Beitrag zur Geschichte der Ausbildung des böhmischen Herzogthums*. Wien : In commission bei Carl Gerold's Sohn, 1883.

¹²² DVOŘÁK, Max. Versus de passione s. Adalberti a Kosmove zprávy o českém pohanství. In *Český časopis historický*, 1901, roč. 7, č. 4, s. 448-451.

¹²³ VILIKOVSKÝ, Jan. Versus de passione s. Adalberti. Několik poznámek. In *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, zv. 6, 1929, s. 317-350.

¹²⁴ URBÁNEK, Rudolf. *Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor*. Zv. I, II. Praha : Česká akademie věd a umění, 1947-1948, najmä zv. I, s. 432-439.

¹²⁵ UHLIRZ, Mathilde. *Die älteste Lebensbeschreibung des hl. Adalbert*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1957 a tiež ďalšie práce tejto autorky, podrobne sa nimi zaoberá WENSKUS, Studien (v bibliografii).

¹²⁶ WENSKUS, Reinhard. *Studien zur historisch – politischen Gedankenwelt Bruns von Querfurt*. Münster; Köln : Böhlau, 1956.

¹²⁷ KRÁLÍK, Oldřich. *Slavnikovské interludium. K česko-polským kulturním vztahům kolem roku 1000*. Ostrava : Profil, 1966; ten istý. Šest legend hledá autora; ten istý. Nejstarší legendy Přemyslovských Čech; ten istý. Filiace vojtěšských legend.

¹²⁸ Túto diskusiu rozoberá FROS, Wczesne żywoty, s. 114-116.

¹²⁹ KARWASIŃSKA, Jadwiga. Studia krytyczne nad żywotami św. Wojciecha, biskupa praskiego. Cz. IV: Miejsce <Versus de passione s. Adalberti> w szeregu żywotów. In *Jadwiga Karwasińska, Wybór pism. Święty Wojciech*. Ed. Teresa Dunin-Wąsowicz. Warszawa : Towarzystwo Nauk, 1996, s. 159-189.

¹³⁰ Tamže, s. 186.

však, že sa diskusia o genéze tohto veršovaného útvaru – tak ako v prípade *Passio z Tegernsee* – ešte neskončila.¹³¹

Ďalší nám známy Život sv. Vojtecha, zvaný *Vita anterior* alebo *Vita posterior*,¹³² ktorý sa začína slovami: *Nascitur purpureus flos* (*Rozkvitol purpurový kvet českým krajinám*), nevyvoláva tak veľa kontroverzií. Jeho autorom bol Bruno z Querfurtu, známy aj pod rehoľným menom Bonifác.¹³³ Bruno z Querfurtu je neobyčajná postava. Fascinovaný osobnosťou svätého Vojtecha¹³⁴ takmer od začiatku svojho života šiel jeho cestou. Narodil sa roku 974 v Querfurte.¹³⁵ Pochádzal z nemeckej aristokratickej rodiny. Študoval na tej istej katedrálnej škole v Magdeburgu ako Vojtech a pravdepodobne sa tam už vtedy stretol s legendou, ktorou bol Slavník syn opradený.¹³⁶ Jeho spolužiakom bol známy kronikár Thietmar, neskorší biskup v Merseburgu. Po skončení štúdií sa ocitol v okruhu Ota III., s ktorým roku 998 prišiel do Ríma. Tam zanechal sľubnú úradnícku kariéru a kráčajúc vo Vojtechových šľapajách, vstúpil do benediktínskeho kláštora na Aventíne. Začiatkom 11. storočia ho nachádzame na Pereu po boku sv. Romualda. Bol jedným z propagátorov misie talianskych mníchov na poľskom území a pravdepodobne on nahovoril Jána a Benedikta na cestu do krajiny Boleslava Chrabrého.¹³⁷ Sám sa ale vybral do Ríma, aby získal súhlas s misijným účinkovaním v poľských oblastiach. Keď však napokon získal vytúžené arcibiskupské pálium, situácia sa v ríši radikálne zmenila. Na začiatku roka 1002 náhle umrel cisár Oto III. a s ním aj idea obnovenia rímskeho cisárstva (*Renovatio imperii*).¹³⁸ Poľský panovník Boleslav Chrabrý obsadil Prahu. Zakrátko sa rozpútala vojna medzi ním a nemeckým kráľom Henrichom II. Toto zaiste spôsobilo oneskorenie Brunovej výpravy do Poľska. Vybral sa do Čiech

¹³¹ Na pokračovanie v ďalšom výskume vyzýval FROS, *Wczesne żywoty*, s. 116-117.

¹³² Z rôznych edícií pozri najmä *Bibliotheca Hagiographica Latina*. Bruxelles 1898-1899, nr 38a, 38b; Georg Pertz in: PERTZ, Georg Heinrich (ed.). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum IV*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, 1841, s. 596- 612; August Bielowski in *Monumenta Poloniae Historica. Tomus I*. Lwów; Kraków : Nakł. Akademii Umiejętności, 1864, s. 189-222; citované úryvky pochádzajú z práce S. Adalberti *Pragensi episcopi et martyris vita altera auctore Brunone Querfurtensi*. In KARWASIŃSKA, Jadwiga (ed.). *Monumenta Poloniae Historica. Series nova – Tomus IV. Fasc. 2*. Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1969 (ďalej *Vita II*) aj *Żywot II. Pasja św. Wojciecha biskupa i męczennika*. Prel. Brygida Kürbis. In *W kręgu żywotów św. Wojciecha*. Red. Jan Andrzej Spież. Tyniec; Kraków : Wydawnictwo Benedyktynów, 1997, s. 87-134 (ďalej *Pasja św. Wojciecha*).

¹³³ Zo staršej literatúry pozri najmä VOIGT, Heinrich Gisbert. *Brun von Querfurt, Mönch, Eremit, Erzbischof der Heiden und Märtyrer*. Stuttgart : Verlag von J. F. Steinkopf, 1907 (a ďalšie práce tohto autora, kde je prehľad skoršej literatúry a prameňov); WENSKUS, Studien, (tam aj ostatná literatúra); z poľskej literatúry pozri KARWASIŃSKA, Jadwiga. *Świadek czasów Chrobrego – Bruno z Kwerfurtu*. In *Polska w średowiecze. Szkice z dziejów kultury polskiej*. Ed. Jerzy Dowiat. Warszawa : Instytut Historii PAN; Wydawnictwo PWN, 1972; STRZELCZYK, Jerzy. *Apostołowie Europy*. Warszawa : Instytut Wydawniczy PAX, 1997.

¹³⁴ WOOD, Ian. Adalbert z Pragi i Bruno z Kwerfurtu. In *Tropami świętego Wojciecha*. Ed. Zofia Kurnatowska. Poznań : PTPN, 1999, s. 159-168.

¹³⁵ NICKEL, H. L. Zur frühen Baugeschichte der Burg Querfurt. In *Tropami świętego Wojciecha*. Ed. Zofia Kurnatowska. Poznań : PTPN, 1999, s. 169-178.

¹³⁶ BRACHMANN, Hansjürgen. Magdeburg im 10. Jahrhundert – St. Adalberts Schuljahre. In *Tropami świętego Wojciecha*. Ed. Zofia Kurnatowska. Poznań : PTPN, 1999, s. 37-52.

¹³⁷ STRZELCZYK, Jerzy. *Bolesław Chrobry*. Poznań : Wydawnictwo WBP, 2003.

¹³⁸ Blížšie k tomu STRZELCZYK, Jerzy. *Otto III*. Wrocław: Zakład Narodowy im Ossolińskich – Wydawnictwo, 2000.

a odtiaľ pravdepodobne do Uhorska. Medzitým boli v Miedzyrzeczi povraždení bratia eremiti, medzi nimi aj Ján a Benedikt, ktorí sem prišli z Perea.¹³⁹ Bruno vykonával dušpastiersku činnosť ako misijný biskup. Okolo roku 1005 prišiel do Poľska na dvor Boleslava Chrabrého a odtiaľ podnikol niekoľko misií na územie Prusov, Litovcov a Jatvingov, aby nakoniec – podobne ako jeho vzor – dňa 9. marca 1009 umrel mučeníckou smrťou.¹⁴⁰

Podkladom Brunovho Života sv. Vojtecha bol istotne *Vita prior*. Jeho obsah bol ale doplnený informáciami, ktoré Bruno zozbieral putujúc po Vojtechových stopách. K jeho informátorom okrem aventúrskych mníchov rozhodne patrili Vojtechovi príbuzní – jeho pestún Radla a brat Radim, osoby z okruhu Ota III. a Boleslav Chrabrý so svojím dvorom. Dochovali sa dve verzie tohto Života – dlhšia a kratšia. Obe napísal Bruno. Prvá vznikla asi okolo roku 1004 v Querfurte pred jeho cestou do Uhorska a Poľska. Pravdepodobne boli dva exempláre tohto nového Života. Jeden z nich ostal na území Nemecka a druhý si vzal Bruno so sebou na cestu.¹⁴¹ Tento Život neustále dopĺňal ďalšími informáciami, ktoré získal počas svojej cesty. Po biskupovej smrti ho jeho žiaci a spolupracovníci priviezli späť do Saska.¹⁴² Kratšia verzia, ktorú poznáme z dvoch rukopisov – českého a bavorského, vznikla azda v Poľsku okolo roku 1008 pred Brunovou misiou do Jaćwierzi.¹⁴³ Vďaka tomuto všetkému je Brunov Život sv. Vojtecha podrobnejší, a preto menej šablónovitý. Už na samom začiatku dostávame podrobnejšie informácie o Vojtechových rodičoch. Ich charakteristiky sú individuálne a istotne sa zhodujú so skutočnosťou. Bruno v protiklade ku Canapariovi venuje väčšiu pozornosť Vojtechovmu detstvu. Napriek pravidlám záväzným pre tento žáner sa nám Vojtech nejaví svätý už bezmála od kolísky, ba práve naopak – je to normálne dieťa: *progeditur pulchra facie*¹⁴⁴ (*prišlo na svet pachoľa pekné v tvári*¹⁴⁵), nezbedné, žiadostivé, uprednostňujúce hru a zábavu pred výukou. Zdá sa, že tieto doplňujúce informácie mal Bruno od Radlu, Vojtechovho pestúna,¹⁴⁶ nie je však vylúčené, že si to pamätali žiaci školy v Magdeburgu, do ktorej o niekoľko rokov neskôr chodil aj Bruno. Podobným spôsobom je v oboch Životoch zobrazené obdobie biskupského účinkovania v Prahe, hoci aj v tomto prípade badať u Bruna individualizáciu Vojtechovho konania, a to najmä po smrti biskupa Dětmara. Bruno tiež jednoznačne poukazuje na pražskú kapitolu ako na tú skupinu, ktorá sa najviac pričínila o to,

¹³⁹ STRÓŻYK, Paweł. Śmierć eremitów w relacji Brunona z Kwerfurtu. In *Roczniki Historyczne*, 2003, č. 69, s. 7–31.

¹⁴⁰ Jeho smrť zaznamenali Quedlinburské anály a niekoľko nekrológov. Okrem Thietmara sa o ňom zmieňuje aj Peter Damiani vo svojom Živote sv. Romualda, charakteristiku prameňov podáva VOIGT, Brun von Querfurt, s. 450–451.

¹⁴¹ KARWASIŃSKA, Wstęp do S. Adalberti Pragensi, s. XIX.

¹⁴² Tamže, s. XX.

¹⁴³ Tamže, s. XXVI.

¹⁴⁴ Vita II, kap. 1.

¹⁴⁵ Pasja św. Wojciecha, s. 87.

¹⁴⁶ Tak tvrdí LABUDA, Gerard. Dwa najstarsze żywoty św. Wojciecha we wzajemnym stosunku. Stopień wiarygodności. In *Benedyktynska praca. Studia historyczne ofiarowane o. Pawłowi Szczanieckiemu w 80. rocznicę urodzin*. Ed. Jan Andrzej Spieź. Tyniec; Kraków : Wydawnictwo Benedyktynów, 1997, s. 52; pozri aj LOTTER, Friedrich. Das Bild Adalberts in den Viten des Canaparius und Bruns von Querfurt. In *Adalbert von Prag (956 – 997), Brückenbauer zwischen dem Westen und dem Osten Europa*. Ed. Hans Hermann Henrix. Baden-Baden : Nomos Verlag, 1997, s. 27–35.

že sa biskup rozhodol odísť z Prahy.¹⁴⁷ Vidno aj rozdiely v charakteristike aktivít Ota III.¹⁴⁸ Obidvaja životopisci predstavujú Vojtechov pobyt v kláštore na Aventíne podobným spôsobom. Vyplýva to z toho, že obaja boli osobne spätí s týmto spoločenstvom, a rozdiel spočíva jedine v tom, že Ján Canaparius sa osobne stretol s Vojtechom, zatiaľ čo Bruno získaval o ňom informácie od tretích osôb (ale na druhej strane sa tak mohol dostať k novým údajom). Podobne ako pri opise raných životných etáp aj tu je Vojtech menej „svätý“ a oveľa „ľudskejší“. Následný Vojtechov pobyt v Prahe je v oboch životoch zachytený podobne, s výnimkou určitých detailov súvisiacich s prípadom onej „nešťastnice“, pre ktorú Vojtech musel nutne opustiť Čechy. U Bruna tu nachádzame doplnkovú informáciu o vyslaní misionárov do Uhorska, medzi ktorými bol zaiste Radla.¹⁴⁹ Uhorský motív sa v Brunovom Živote sv. Vojtecha objaví ešte raz, a to konkrétne v scéne opisujúcej Vojtechovo stretnutie s klerikom Astrikom,¹⁵⁰ zaručene identickým s neskorším ostrihomským arcibiskupom Anastázom, ktorého Bruno mohol poznať osobne počas svojho pobytu v Uhorsku. Ďalšie nezrovnalosti v oboch Životoch vystupujú až pri opise Vojtechových osudov po jeho odchode z Ríma a týkajú sa dôvodov jeho cesty po Európe, ako aj chronológie.¹⁵¹ Aj v ďalšej časti diela spoznávame Vojtecha ako človeka zápasiaceho so svojimi slabosťami, nerozhodnosťou, obavami, a napokon so strachom pred smrťou. Vidno to najmä pri opise posledných dní života pražského biskupa, obzvlášť v situácii, keď ho spolu s druhmi vyhnali z pruskej osady, a tiež niekoľko okamihov pred smrťou.¹⁵² Podľa Bruna sa o Vojtechovo usmrtenie pričínili predovšetkým *nenávisťou hnaný barbar, ktorému Poľania zabili brata* (*Cujus frater a Polanis occisus erat, zelo ductus barbarus venit*).¹⁵³ Biskupa vyviedli na pahorok a tam zahynul, keď ho prebodli siedmimi kopijami.¹⁵⁴ *Vita prima* je písaná jasným a jednoliatym štýlom, zatiaľ čo Brunova verzia je plná alegórií a digresíí. Bruno je pri tvorbe tohto životopisu zároveň umelec aj mystik a svojho hrdinu kreuje práve v duchu mysticizmu.

Oplatí sa tiež porovnať rozhladenosť autora Života II v histórii a zemepise, a to v spojitosti s tým, čo sme už na túto tému povedali vyššie. Bruno vo svojom diele vymenúva takmer toľko duchovných, koľko aj svetských osôb (24/25). Najväčšiu skupinu spomedzi duchovných predstavujú mníši z kláštora na Aventíne, Bruno ich pomenúva po mene až desiatich¹⁵⁵ (zatiaľ čo Ján jedine dvoch¹⁵⁶). Menej

¹⁴⁷ LABUDA, Dwa najstarsze żywoty, s. 55.

¹⁴⁸ Bruno kritizuje Otovu vládu zvlášť za to, že zanechal christianizačné misie. Tamže. Vyplýva to z Brunovho negatívneho vzťahu k politike Otonovcov, najmä Ota III. (pozri nižšie); KARWASIŃSKA, Wstęp do Vita II, s. XXVI.

¹⁴⁹ G. Labuda to považuje za dôkaz, že informátorom v tejto časti života bol znovu sám Radla. LABUDA, Dwa najstarsze żywoty, s. 58.

¹⁵⁰ Vita II, kap. 17; Pasja św. Wojciecha, s. 110.

¹⁵¹ Podrobne sa nimi zaoberá LABUDA, Dwa najstarsze żywoty, s. 62-66. Časť týchto informácií môžeme overiť pomocou Kosmasa.

¹⁵² Vita II, kap. 28, 30; Pasja św. Wojciecha, s. 125-126; 127-130.

¹⁵³ Vita II, kap. 30; Pasja św. Wojciecha, s. 127.

¹⁵⁴ Vita II, kap. 31; Pasja św. Wojciecha, s. 130.

¹⁵⁵ Sú to opát Ján, opát Gregor, opát Lev, otec Nilus, Ján, Stratus, Teodor, Ján, Lev – niektorí z nich sú možnože tie isté osoby (týka sa to Jána a Leva), in Vita II, kap. 13, 17, 27; Pasja św. Wojciecha, s. 103, 108, 125.

¹⁵⁶ Sú to opát Lev a Ján Canaparius.

početnú skupinu tvoria u Bruna biskupi – menom označuje iba troch,¹⁵⁷ kým Ján piatich (plus bez mena je uvedený prvý pražský biskup). Oba autori podávajú rovnaký počet svätcov, aj keď sú to väčšinou rozliční svätí – spoločnými pre oboch sú len sv. Benedikt, sv. Martin a sv. Václav.¹⁵⁸

Oveľa väčšiu skupinu v Živote II tvoria svetské osoby. Skladá sa predovšetkým z panovníkov, a najmä z Vojtechovej rodiny. Bruno vymenúva až deviatich členov rodu Slavníkovcov. Hoci podáva dosť presnú charakteristiku Vojtechových rodičov, zdôrazňujúc ich záporné a kladné vlastnosti,¹⁵⁹ jednako neuvádza ich mená. Otec je vykreslený ako človek, ktorý má veľkú moc a značný vplyv, ale miernu povahu: *Pater eius erat vir magnus et prepotens; substantia eius integra, possessio diffusa (...) oratio rara, sed habitaverat secum misericordia bona; neglecta castitas, et larga pauperum cura.*¹⁶⁰ Je zaujímavé, že Bruno ani svätcovu matku neušetril od kritiky. Vyčíta jej najmä to, že privolila na hriechne praktiky svojho muža (mal súdožnice).¹⁶¹ Zdôrazňuje tiež jej kráľovský pôvod.¹⁶² Bruno spomína aj Vojtechových bratov: píše o najstaršom z nich, ktorý sa dal do služieb cisára a priatelil sa s kniežaťom Poľanov Boleslavom,¹⁶³ ako aj o tých, čo zahynuli pri útoku na hradisko Libice.¹⁶⁴ Opis vraždenia na Libici je v tomto Živote plastickejší a podrobnejší ako v Canapariovom Živote sv. Vojtecha. Okrem toho sa v Živote píše o dvoch nevlastných bratoch pražského biskupa – o Radlovi a Radimovi-Gaudentiovi. Najmä prvý z nich si tu zaslúži pozornosť, lebo bol jedným z hlavných Brunových informátorov.

Rozširuje sa tiež paleta panovníkov, ktorí sú autorovi Života známi. Okrem Otonovcov (Ota I., Ota II., Ota III. a cisárovnej Theofanu), Bruno menuje taktiež nemeckého kráľa Henricha II.¹⁶⁵ a až štyroch panovníkov v krajinách strednej a východnej Európy: poľanské kniežatá Meška [I.]¹⁶⁶ a Boleslava [Chrabrého],¹⁶⁷ české knieža Boleslava¹⁶⁸ a jeho brata Kristiána-Strachkvasa.¹⁶⁹ Novinkou je tiež informácia o uhorskom kniežati a jeho manželke.¹⁷⁰ Tu treba dodať, že charakteristika

¹⁵⁷ Sú to magdeburský biskup Adalbert, mohučský biskup Willigis, rímsky biskup, pápež Gregor V. a bezmenný prvý pražský biskup.

¹⁵⁸ Bruno okrem toho spomína sv. Pavla, sv. Klementa, sv. Dionýzia Areopagitu.

¹⁵⁹ Vita II, kap. 1; Pasja św. Wojciecha, s. 87.

¹⁶⁰ „Hoc zemský vладыka, bol to človek priemerný. Modlil sa zriedka, ale vynikal šľachetným milosrdenstvom. O cudnosť nedbal, zato ale štedro podporoval chudobných.“ Tamže.

¹⁶¹ *Nam dum zelat zelo castitatis, dum fit familiaris famula orationis, dat viro occasionem peccandi non cum una, sed cum feminarum turba.* Tamže.

¹⁶² Mala byť príbuzná nemeckému kráľovi Henrichovi II.

¹⁶³ Vita II, kap. 21; Pasja św. Wojciecha, s. 115.

¹⁶⁴ Tamže.

¹⁶⁵ Zmieňuje sa o ňom, keď vysvetľuje pôvod Vojtechovej matky, in Vita II, kap. 1; Pasja św. Wojciecha, s. 87.

¹⁶⁶ Píše o ňom, keď sa zmieňuje o bojoch Meška s markgrófom Hodom. In Vita II, kap. 10; Pasja św. Wojciecha, s. 94.

¹⁶⁷ Ten je uvedený štyrikrát, raz bez mena. Pozri Vita II, kap. 21, 23, 24, 25; Pasja św. Wojciecha, s. 115, 119, 120, 122. V jednom prípade podáva aj charakteristiku jeho vlády.

¹⁶⁸ Jeho meno sa objavuje pri opise vraždenia na Libici, in Vita II, kap. 21; Pasja św. Wojciecha, s. 115.

¹⁶⁹ Bol mníchom v kláštore sv. Emeráma v Rezne, vystupuje ako vyslanec svojho brata a do Ríma prišiel preto, aby Vojtecha priviedol späť do Prahy. In Vita II, kap. 15; Pasja św. Wojciecha, s. 105.

¹⁷⁰ Vita II, kap. 23; Pasja św. Wojciecha, s. 119. Tu ide o Gejzu, prvého vládcu Uhorska, ktorý mal dve manželky, ale nevieme, ktorú z nich mal Bruno na mysli. Jednou z nich bola Adelaida, príbuzná kniežaťu Poľanov – Meškovi. Možno ide práve o ňu, lebo sa zapísala ako veľká propagátorka kresťan-

vlády Otonovcov sa v tomto Živote odlišuje od chválorečenia týmto vladárom vo Vita I, najmä v jeho „cisárskej“ verzii (pozri vyššie). Vyplyva to z Brunovho svetonázoru, ktorý svoju kariéru spočiatku zviazal s dvorom Ota III., no napriek tomu sa odpútal od vízie univerzálneho cisárstva, ktorú propagoval tento mladý panovník.¹⁷¹ Podľa Karwasińskiej to bola jedna z príčin vzniku tohto Života¹⁷² (napísaného predsa len veľmi krátko po predošlom). Bruno chcel nielen doplniť (a miestami aj uviesť na pravú mieru) informácie podané v Živote I, ale sa aj distancovať od politických koncepcií Ota III. v prospech pokračovania v misiách na Východe, ktoré započal ešte v prvej polovici 10. storočia Henrich I. Lev. Patrónom týchto misií sa mal stať práve sv. Vojtech.¹⁷³

Brunovi sú známe taktiež ďalšie svetské osoby, ktoré neboli spríbuznené s Vojtechom ani nepatrili k vládnuším dynastiám. Jedným z nich je trebárs markgróf Hodo.¹⁷⁴ Autor tohto Života je značne rozhladenejší aj v zemepise. Týka sa to najmä slovanských krajín. Predovšetkým si Bruno uvedomuje, že Vojtech bol Čech. Zdôrazňuje to už v prvej vete svojho diela: *Nascitur purpureus flos Boemicis terris* (*Vykvitol purpurový kvet českým krajinám*).¹⁷⁵ Čechy spomína ešte niekoľkokrát: píše o českej diecéze,¹⁷⁶ o istom hrade v Čechách (istotne ide o Starý Plzenec),¹⁷⁷ v ktorom sa mal v nedeľu konať trh, spomína kostol sv. Juraja na Hradčanoch (do ktorého sa mala uchýliť oná nešťastnica)¹⁷⁸ a české knieža Boleslava.¹⁷⁹ Ale na druhej strane pri opise prúskej výpravy Bruno vkladá Vojtechovi do úst vyznanie: *De terra Polanorum, quam Bolizlaus proximus christiano dominio procurat, ad vos pro vestra salute venio* (*Z krajiny Poľanov, v ktorej vládne kresťanský Boleslav, pričádzam k vám pre vašu spásu*).¹⁸⁰ Krajina Poľanov je totiž druhý zo slovanských štátov, ktorému Bruno venuje hodne miesta. Nebude nám to divné, ak si uvedomíme, že Bruno bol nielen v Čechách, ale aj v Poľsku, kde strávil niekoľko rokov. Napriek tomu sa nevyhol chybe, keď si pomýlil Gdansk s Hnezdnom.¹⁸¹ Poľania

skej misie. Podľa J. Steinhübelu mal Gejza len jednu manželku. Bola ňou Šarolta, ktorá pochádzala zo Sedmohradska. Brunova charakteristika Gejzovej manželky zodpovedá energetickej Šarolte. Bruno mal na mysli ju. Bola kresťankou už od svojho narodenia, jej otec, sedmohradský knieža Ďula I., prijal krst už v roku 953. Šarolta svojho manžela Gejzu prežila, nemohol sa preto oženiť druhýkrát. Adelaida je podľa neho vymyslená. Pozri bližšie STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo : Počiatky stredovekého Slovenska. Rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12. storočia*. Bratislava : Veda; Budmerice : Rak, 2004, s. 191, 200-201.

¹⁷¹ Bližšie k tomu WENSKUS, Studien, s. 91-197.

¹⁷² KARWASIŃSKA, Wstęp do S. Adalberti... vita altera, s. XXVI.

¹⁷³ Tamže.

¹⁷⁴ Možno informácie o ňom prevzal od svojho súčasníka Thietmara. Jeho otec, gróf Siegfried, sa roku 972 zúčastnil na výprave do Poľska.

¹⁷⁵ Vita II, kap. 1; Pasja św. Wojciecha, s. 87.

¹⁷⁶ Vita II, kap. 7; Pasja św. Wojciecha, s. 91.

¹⁷⁷ Vita II, kap. 15; Pasja św. Wojciecha, s. 106.

¹⁷⁸ Vita II, kap. 16; Pasja św. Wojciecha, s. 107.

¹⁷⁹ Vita II, kap. 21; Pasja św. Wojciecha, s. 115.

¹⁸⁰ Vita II, kap. 25; Pasja św. Wojciecha, s. 122.

¹⁸¹ Gerard Labuda (Dwa najstarsze żywoty, s. 68) súdi, že to je výsledok chybnjej redakcie Života I, z ktorej Bruno čerpal. Nedá sa však vylúčiť, že hagiograf len obohatil informácie, ktoré uviedol Ján Canaparius o Vojtechovom pobyte v hlavnom meste Poľanov. Ťažko si teda predstaviť, že by sa Vojtech po ceste do Pruska nezastavil na dvore Boleslava Chrabrého. Tým skôr, že Hnezdno poznal z tých čias, keď tam spočinulo mučeníkovo telo. Tak tvrdí o. i. WISZEWSKI, Przemysław. *Domus Bolezlai. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 r.)*. Wrocław : Wydawni-

sú v Živote spomenutí niekoľkokrát,¹⁸² pozitívnu charakteristiku si zaslúžili aj ich dvaja panovníci – Meško a Boleslav.¹⁸³ Z ďalších slovanských kmeňov sú tu uvedení Lutici.¹⁸⁴ Ako som už povedala, po prvý raz sa spomína Uhorsko.¹⁸⁵

Aj Bruno – podobne ako Ján Canaparius – pozná veľa lokalít v Nemecku a na Apeninskom polostrove. Pridáva informácie o Magdeburgu,¹⁸⁶ čo nás neprekvapuje, pretože vieme, že sa učil na tamojšej škole. V Živote sa objavuje názov Saska¹⁸⁷ a rieky Labe (*Alba*). Z kmeňov sa spomínajú karolínski Frankovia¹⁸⁸ a Galovia, ktorým evanjelium hlásal Dionýzios Areopagita.¹⁸⁹ K mestám z územia Francúzska, vymenovaným v Živote I,¹⁹⁰ pripája ešte Paríž.¹⁹¹ Bruno pri zmienke o Dionýziovej misii spomína tiež Atény.¹⁹² Samozrejme, tak ako v prípade *Vita I* aj tu nachádzame informácie o Ravenne,¹⁹³ Verone,¹⁹⁴ Ríme¹⁹⁵ a Monte Cassine,¹⁹⁶ čiže o tých miestach, kde Vojtech za svojho života prebýval.

Je dôležité upozorniť na autorov rozhľad v histórii a zemepise, pretože Životy nepatrili k tomu druhu prameňov, v ktorom by sa tieto informácie mali nachádzať. Takáto dobrá Brunova orientácia, najmä pokiaľ ide o opisy slovanských krajín a s nimi spojených osôb, vyplýva z putovania biskupa z Quedlinburgu, hľadajúceho stopy po Vojtechovi.

Tento Život je pre Poliakov mimoriadne dôležitý nielen preto, že je to prvá hagiografická pamiatka, ktorá sčasti vznikla na poľskom území, ale najmä z toho dôvodu, že Bruno v ňom, aj keď nevedomky, vyjadruje poľský štátny záujem. Hoci si tento Život nikdy nezískal takú popularitu ako Canapariiov Život sv. Vojtecha, jednako má vzhľadom na svoj výnimočný štýl a výraznú fascináciu Vojtechovou osobnosťou čestné miesto v dejinách európskej hagiografie.

ctwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2008, s. 54-55. Knieža mohol vtedy častejšie bývať v Poznani, to je ale druhá vec.

¹⁸² Vita II, kap. 10, 21, 25; Pasja św. Wojciecha, s. 94, 115, 122.

¹⁸³ Bruno zvlášť upozorňuje na vojny, ktoré viedli (tamže). Nazýva ich aj kresťanskými vládcami (tamže, kap. 25; s. 122).

¹⁸⁴ Život obsahuje taktiež charakteristiku tohto ľudu, in Vita II, kap. 10; Pasja św. Wojciecha, s. 94.

¹⁸⁵ Vita II, kap. 16,23; Pasja św. Wojciecha, s. 107, 119.

¹⁸⁶ *Quem urbem rex maximus, prius trium Ottonum, imperator augustus in magnum archipresulatum erexit, et ut hodie cenere est, sancto Mauritio in fluminis Albis pulchro littore, pulcherrimum domum prope construxit.* In Vita II, kap. 4; *To miasto wielki król, pierwszy z trzech Ottonów, boski cesarz podniósł do tytułu wielkiego arcybiskupstwa i tu na pięknym brzegu rzeki Łaby zbudował świętemu Maurycemu przepiękną katedrę, którą dziś można oglądać* [Toto mesto veľký kráľ, prvý z troch Otonovcov, vznešený cisár povýšil na arcibiskupstvo a tu na krásnom brehu rieky Labe vystaval krásny chrám svätému Mauríciovi, ktorý dnes možno vidieť]. In Pasja św. Wojciecha, s. 89.

¹⁸⁷ Pri zmienke o Astrikovi, in Vita II, kap. 5; Pasja św. Wojciecha, s. 90.

¹⁸⁸ Tu má na mysli Lotrinsko. S jeho panovníkom Lotarom viedol vojny Oto II. In Vita II, kap. 10; Pasja św. Wojciecha, s. 94.

¹⁸⁹ Vita II, kap. 19; Pasja św. Wojciecha, s. 113.

¹⁹⁰ Tours a Fleury sur Loire.

¹⁹¹ Vita II, kap. 19; Pasja św. Wojciecha, s. 113.

¹⁹² Tamže.

¹⁹³ Vita II, kap. 17; Pasja św. Wojciecha, s. 109.

¹⁹⁴ Vita II, kap. 9; Pasja św. Wojciecha, s. 93.

¹⁹⁵ Ten je veľakrát spomenutý. Pozri Vita II, kap. 12 – tu je uvedená charakteristika mesta: *matrem martyrum, apostolorum domicilium, auream Romam intravit (przbył do złotego Rzymu, matki Męczenników i siedziby Apostołów* [prišiel do zlatého Ríma, matky Mučeníkov a sídla Apoštolov]. In Pasja św. Wojciecha, s. 99).

¹⁹⁶ Vita II, kap. 8; Pasja św. Wojciecha, s. 93.

Tu musíme dodať, že Bruno z Querfurtu je považovaný aj za autora strateného Utrpenia sv. Vojtecha, ktorý by sa mal stať podkladom informácií, obsiahnutých v kronike Thietmara z Merseburgu. Z tejto *Liber de passione* mal tiež čerpať prvý poľský kronikár, píšuci na prelome 11. a 12. storočia, Anonym zvaný Gall.¹⁹⁷ V jeho *Poľskej kronike* nachádzame totiž opis hnezdnianskeho zjazdu v roku 1000, ktorý je úplne odlišný od toho, čo nám zanechal Thietmar. Tento doklad nesie stopy poľskej dynastickej tradície, zachovávané na dvore Boleslava Chrabrého. Kronikár v ňom exponuje predovšetkým právo poľského panovníka na kráľovskú korunu. Nebolo by na tom nič čudné (lebo kultivovanie tradície tohto typu bolo charakteristické pri propagovaní ideológie moci¹⁹⁸), keby autor neprípísal: *sicut in libro de passione martiris potest propensius inveniri*.¹⁹⁹ Vynára sa otázka, z ktoréhože Utrpenia sv. Vojtecha mohol autor čerpať? Niektorí usudzujú, že to bola práve ďalšia *Passio* napísaná Brunom z Querfurtu. Možnože to bol prvotný koncept, ktorý vyhotovil na dvore Boleslava Chrabrého hneď po biskupovej smrti jeho brat Radim alebo Bohuš. Ozývajú sa tiež hlasy, že to mohol byť archetyp *Passio* z *Tegernsee*. Marian Plezia, ktorý tejto problematike venoval osobitnú štúdiu,²⁰⁰ usudzuje, že toto dielo vzniklo na dvore Boleslava Chrabrého a na jeho podnet počas vojen tohto panovníka s Henrichom II. (zaiste však pred faktickou korunováciou Chrabrého roku 1025). Autor využil vtedy populárnu formu odkazu, ktorou boli Životy (najmä Život nedávno kanonizovaného mučenika, ktorého telo spočinulo v poľskej zemi), na propagáciu ideológie moci. Podľa Pleziu by sa preto malo toto dielo priradiť skôr k politickej historiografii než k hagiografii. Keďže sa nemalo použiť na liturgické účely, na inom než poľskom území nebolo odpisované a rozširované.²⁰¹ Keď Anonym zvaný Gall využil toto dielo (čiže po vzniku nového textu o histórii Poľska), rukopis *Passio* už nebol potrebný, a preto sa zaiste nálezite neuchovával.²⁰² S tézami Mariana Pleziu nesúhlasí Henryk Fros, ktorý v jednom zo svojich posledných textov naznačil, že Anonym v tomto prípade používal koncept napísaný na dvore Boleslava Chrabrého pre potreby kanonizácie.²⁰³ Je to dosť pravdepodobné, lebo analýza mnohých ďalších stredovekých Životov svätých ukazuje, že sa opierali o predchádzajúce koncepty.²⁰⁴ Tu už veľakrát spomínaný Reinhard Wenskus považuje za autora tohto konceptu nejakého Nemca (možnože Sasa), ktorý sa síce opieral o Brunov Život sv. Vojtecha, ale na rozdiel od neho bránil politiku Ota III.²⁰⁵ Gerard Labuda ho považuje za „tretí Život sv. Vojtecha“, rozšírený o poľskú tradíciu, ktorý mal vzniknúť v Poľsku na základe Života I a Ži-

¹⁹⁷ Galský (a teda francúzsky) pôvod prvého kronikára píšuceho na poľskom území naposledy spochybnil Tomasz Jasiński, ktorý ho spája s kláštorom sv. Mikuláša v Lide pri Benátkach. JASIŃSKI, Tomasz, *O pochodzeniu Galla Anonima*. Kraków Wydawnictwo Avalon, 2008.

¹⁹⁸ Bližšie k tomu pozri naposledy WISZEWSKI, Domus Bolezlai, s. 49-59.

¹⁹⁹ *Galli Anonymi Cronicae et gesta ducum sive principum Poloniae* I, kap. 6. In MALECZYŃSKI, Karol (ed.). *Monumenta Poloniae Historica. Series nova – Tomus II*. Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 1952, s. 18.

²⁰⁰ PLEZIA, Marian. Najstarszy zabytek historiografii polskiej. In *Od Arystotelesa do Złotej legendy*. Warszawa : Instytut Wydawniczy PAX, 1958, s. 291-305.

²⁰¹ Tamže, s. 303-304.

²⁰² Tamže, s. 304.

²⁰³ FROS, Wczesne żywoty św. Wojciecha, s. 104.

²⁰⁴ Tamže.

²⁰⁵ WENSKUS, Studien, s. 243.

vota II.²⁰⁶ Ako vidíme, otázka autorstva tejto *Passio* je teda stále otvorená. Tento fragment Gallovej kroniky svedčí však o tom, že jeho pamiatka bola na poľskom dvore stále živá a uctievaná aj napriek tomu, že Břetislav odniesol svätcové ostatky do Prahy. Svedčí o tom trebárs kajúčna púť do Hnezdna, na ktorú sa po zabití brata vydal knieža Boleslav III. Krivoústy. Vojtešská legenda sa už zakrátko vo Veľkopoľsku dvojnásobne rozvinie, čoho dôkazom budú slávne hnezdnianske dvere a najznámejší Život sv. Vojtecha, ktorý sa začína slovami *Tempore illo*.²⁰⁷ Ale táto ďalšia fáza kultu sv. Vojtecha v Poľsku je už iná téma.

Niektorí bádatelia sa domnievajú, že práve táto *Passio*, napísaná Brunom z Querfurtu, sa stala podkladom už vyššie spomenutej *Passio* z *Tegernsee* (pozri vyššie). Naproti tomu je nesporné, že Bruno je autorom *Života piatich bratov mučeníkov* (*Vita Quinque Fratrum martyrum*)²⁰⁸, hoci už spomínaný Oldřich Králík súdi, že jeho prvotnú verziu napísal Radim-Gaudentius.²⁰⁹ Je to jeden z najkrajších Životov svätých, aký sa nám dodnes zachoval a podobne ako Život sv. Vojtecha upadol na dlhé storočia do zabudnutia.²¹⁰

Sumarizujúc naše úvahy o najstarších Životoch sv. Vojtecha musíme konštatovať, že napriek dlhoročným bádaniam a diskusiám historikov z rôznych krajín je mnoho problémov neustále otvorených a neosvetlených. Jednostaj totiž nevieme, kde a kedy vznikol prvý doklad, zachytávajúci život a smrť pražského biskupa, ani kto bol jeho autorom. O tento odkaz, ktorý mal možno formu konceptu, oprel svoje dielo stále anonymný autor (lebo osoba Jána Canaparia je len hypotetická) *Vita I* – textu, ktorý vznikol na podnet a v prostredí Ota III. na kanonizačné účely. Nemožno pochybovať o tom, že jedným z autorových informátorov bol Vojtechov brat Radim-Gaudentius. Toto dielo sa šírilo po celej Európe rozličnými cestami, ktoré záviseli nielen od intenzity vojtešského kultu, ale aj od meniacej sa politickej situácie (tu sa vynára problém rôznych verzií tohto Života). Doplnením tohto prvotného dokladu bol Život II. Vznikol v rokoch 999 – 1004 a dochoval sa v dvoch verziách – v širšej a kratšej (tá vznikla neskôr, avšak pred rokom 1008). Jeho autorom bol Bruno z Querfurtu, človek, ktorého fascinovala osobnosť sv. Vojtecha a ktorý sa rozhodol, že si ho uctí nielen tým, že opíše jeho život, ale aj tým, že sám pôjde v šľapajách svojho majstra, a to doslovne (navštevujúc miesta, kde sa Vojtech zdržiaval), ako aj metafyzicky (umrel mučeníckou smrťou počas christianizačnej misie). Brunovi z Querfurtu sa pripisuje aj autorstvo strateného Utrpenia sv. Vojtecha, z ktorého mal čerpať prvý poľský kronikár Anonym zvaný Gall. Toto utrpenie malo byť taktiež archetypom ďalšieho diela opisujúceho umučenie sv. Vojtecha, nazvaného podľa miesta nálezu *Passio* z *Tegernsee*. Názory na to, kto bol autorom diela, z ktorého mohol čerpať Anonym zvaný Gall, ako aj *Passio*

²⁰⁶ LABUDA, Św. Wojciech, s. 24-27.

²⁰⁷ LABUDA, Gerard. *Nad legendą o św. Wojciechu „Tempore illo”. Analiza źródłoznawcza*. Poznań : Wydawnictwo UAM, 1996.

²⁰⁸ *Vita quinque eremitarum [seu] Vita uel passio Benedicti et Iohannis sociorumque suorum auctore Brunone Querfurtensi*. In KARWASIŃSKA, Jadwiga (ed.). *Monumenta Poloniae Historica. Series nova – Tomus IV. Fasc. 3*. Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1973.

²⁰⁹ Pozri poznámku 127 v tejto kapitole.

²¹⁰ Podrobnejšie k tomuto Životu pozri KARWASIŃSKA, Jadwiga. *Świadek czasów Chrobrego – Bruno z Kwerfurtu*. In *Polska w średniowieczu. Szkice z dziejów kultury polskiej*. Ed. Jerzy Dąbrowski. Warszawa : Instytut Historii PAN; Wydawnictwo PWN, 1972, s. 91-105; STRÓŻYK, Śmierć eremitów, cit. d.

z benediktínskeho opátstva v Tegernsee, sa v súčasnosti rôznia. Najčastejšie sa dávajú do súvisu s dvorom Boleslava Chrabrého, pripisujúc jeho vznik nejakému duchovnému, či už Poliakovi, alebo cudzincovi. Zdá sa však, že treba odmietnuť tie hypotézy, ktoré kedysi poukazovali na prvenstvo veršovanej skladby *Quattuor immensi iacet inter climata mundi* medzi najstaršími Životmi sv. Vojtecha. Možno nevznikla až na konci 13. storočia (ako chce Jadwiga Karwasińska), ale istotne nie skôr ako v 11. storočí. Toto všetko nás vedie k záveru, že treba neprestajne bádať najstaršie Životy sv. Vojtecha, lebo výzvy Mariana Pleziu, ktoré nedávno zopakoval otec Henryk Fros SJ, nestratili na aktuálnosti.